

Звіт подібності

метадані

Назва організації
Hungarian College of Higher Education Ferenc Rakoczi II Transcarpathian
Заголовок
Уйфолуші Інеса Едуардівна
Автор
Науковий керівник / Експерт
Уйфолуші Інеса ЕдуардівнаЕрік Марусич
Підрозділ
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II

Обсяг знайдених подібностей

Коефіцієнт подібності визначає, який відсоток тексту по відношенню до загального обсягу тексту було знайдено в різних джерелах. Зверніть увагу, що високі значення коефіцієнта не автоматично означають плагіат. Звіт має аналізувати компетентна / уповноважена особа.

Тривога

У цьому розділі ви знайдете інформацію щодо текстових спотворень. Ці спотворення в тексті можуть говорити про МОЖЛИВІ маніпуляції в тексті. Спотворення в тексті можуть мати навмисний характер, але частіше характер технічних помилок при конвертації документа та його збереженні, тому ми рекомендуємо вам підходити до аналізу цього модуля відповідально. У разі виникнення запитань, просимо звертатися до нашої служби підтримки.

Заміна букв		0
Інтервали		0
Мікропробіли		0
Білі знаки		0
Парафрази (SmartMarks)		14

Подібності за списком джерел

Нижче наведений список джерел. В цьому списку є джерела із різних баз даних. Копір тексту означає в якому джерелі він був знайдений. Ці джерела і значення Коефіцієнту Подібності не відображають прямого плагіату. Необхідно відкрити кожне джерело і проаналізувати зміст і правильність оформлення джерела.

10 найдовших фраз		Копір тексту
ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	НАЗВА ТА АДРЕСА ДЖЕРЕЛА URL (НАЗВА БАЗИ)	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	https://core.ac.uk/download/339163663.pdf	36 0.26 %
2	http://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/issue/download/1/pdf79	23 0.17 %
3	Машіка_Пригара_ЗАМКОВИЙ ТУРИЗМ 7/16/2024 Publishing House "Helvetica" (Видавничий дім "Гельветика")	21 0.15 %
4	http://visnyk-ist.uzhnu.edu.ua/article/view/257842	19 0.14 %

5	http://shron1.chtyvo.org.ua/Maior_Rostyslav/Ukrainskyi_natsionalnyi_rukh_na_Zakarpatti_heneza_rozvyt_ok_i_kharakterni_rysy_1848-1919_rr.pdf	18 0.13 %
6	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30844/1/transkarpattia%20ukraine%201938-39%20s%20ISBN.pdf	17 0.12 %
7	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30844/1/transkarpattia%20ukraine%201938-39%20s%20ISBN.pdf	17 0.12 %
8	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30844/1/transkarpattia%20ukraine%201938-39%20s%20ISBN.pdf	17 0.12 %
9	https://www.uknol.info/ru/Records/Drevnejshie_gramoty_po_istorii_k.html	15 0.11 %
10	http://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%A0%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD.pdf	13 0.10 %

з домашньої бази даних (0.00 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
---------------------	-----------	--

з програми обміну базами даних (0.23 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗАГОЛОВОК	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	Машіка_Пригара_ЗАМКОВИЙ ТУРИЗМ 7/16/2024 Publishing House "Helvetica" (Видавничий дім "Гельветика")	21 (1) 0.15 %
2	РОЗВИТОК СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА США В ПЕРІОД 2022 – 2024 РР. 6/4/2024 Uzhhorod National University (UzhNU)	11 (1) 0.08 %

з Інтернету (2.34 %)

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ДЖЕРЕЛО URL	КІЛЬКІСТЬ ІДЕНТИЧНИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)
1	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/30844/1/transkarpattia%20ukraine%201938-39%20s%20ISBN.pdf	115 (10) 0.84 %
2	http://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%A0%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD.pdf	63 (7) 0.46 %
3	https://core.ac.uk/download/339163663.pdf	36 (1) 0.26 %
4	http://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/issue/download/1/pdf79	23 (1) 0.17 %
5	http://visnyk-ist.uzhnu.edu.ua/article/view/257842	19 (1) 0.14 %
6	http://shron1.chtyvo.org.ua/Maior_Rostyslav/Ukrainskyi_natsionalnyi_rukh_na_Zakarpatti_heneza_rozvyt_ok_i_kharakterni_rysy_1848-1919_rr.pdf	18 (1) 0.13 %
7	https://mydisser.com/ru/catalog/view/129/131/32288.html	18 (2) 0.13 %
8	https://www.uknol.info/ru/Records/Drevnejshie_gramoty_po_istorii_k.html	15 (1) 0.11 %
9	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/29402/1/%D0%92%D0%B5%D0%B3%D0%B5%D1%88%D0%9C.%20%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D1%96%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D1%81%D0%B8%D1%83%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B9%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.pdf	13 (1) 0.10 %

Список прийнятих фрагментів

ПОРЯДКОВИЙ НОМЕР	ЗМІСТ	КІЛЬКІСТЬ ОДНАКОВИХ СЛІВ (ФРАГМЕНТІВ)	
	https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/...	115 (0.84%)	
1	Вегеш М., греченюк Н. Національно-визвольні змагання українців Східної Галичин...	17 (0.12%)	
2	Ринажевський Б. М. Становлення національної державності в Закарпатті (1918-193...	11 (0.08%)	
3	Вегеш М. Карпатська Україна (1938-1939): соціально-економічний і політичний ро...	11 (0.08%)	
4	Вегеш М., Віднянський С. Країни Центрально-Східної Європи та українське питанн...	13 (0.10%)	
5	Київ- Ужгород, 1998. 257 с	5 (0.04%)	
6	Вегеш М., Віднянський С. Країни Центрально-Східної Європи та українське питанн...	13 (0.10%)	
7	Київ- Ужгород, 1998. 257 с	5 (0.04%)	
8	Вегеш М., греченюк Н. Національно-визвольні змагання українців Східної Галичин...	17 (0.12%)	
9	Вегеш М., греченюк Н. Національно-визвольні змагання українців Східної Галичин...	17 (0.12%)	
10	Київ : Інститут історії України НАН України	6 (0.04%)	
	http://shron1.chtyvo.org.ua/Maior_Rostyslav/Ukra...	18 (0.13%)	
1	Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до поча...	18 (0.13%)	
	http://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/issue...	23 (0.17%)	
1	4 Роман Н. М. Правове становище Закарпаття в складі Австро-Угорщини (1867-1918...	23 (0.17%)	
	http://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02...	56 (0.41%)	
1	Мандрик І. Угорський закон 1868 р. "Про національну рівноправність його істо...	13 (0.10%)	
2	Ужгород, 1995. С. 93-99	5 (0.04%)	
3	До історії національних меншин Австро-Угорщини (XIX-поч. XX ст.) упор кобала Й...	12 (0.09%)	
4	Ужгород : Карпати-Гражда, 2001. 89 с	6 (0.04%)	
5	Костючок П. Л. Особливості політизації українців Закарпаття	7 (0.05%)	
6	Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Сер...	13 (0.10%)	
	https://www.uknol.info/ru/Records/Drevnejshie_gr...	15 (0.11%)	
1	Петров А. л Древнейшие грамоты по истории карпаторусской церкви и иерархии 139...	15 (0.11%)	
	https://mydisser.com/ru/catalog/view/129/131/322...	8 (0.06%)	
1	Сова П. Прошлое Ужгорода. Ужгород : Школьная помощь, 1937	8 (0.06%)	
	https://core.ac.uk/download/339163663.pdf	36 (0.26%)	
1	Віднянський С. Закарпаття у складі Чехословацької республіки: формування держа...	36 (0.26%)	
	Машіка_Пригара_ЗАМКОВИЙ ТУРИЗМ	21 (0.15%)	
1	Прохненко І., Жиленко М., Мойжес В. Замки Закарпаття: від Боржави до Тиси (обо...	21 (0.15%)	

http://visnyk-ist.uzhnu.edu.ua/article/view/257842		19 (0.14%)
1	Мойжес В. 2020 а Результати досліджень зруйнованих церков Ужгорода. Археологіч...	19 (0.14%)

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра історії та суспільних дисциплін

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота

ІСТОРІЯ УЖГОРОДСЬКОГО ЗАМКУ В 1867-1945 рр.

УЙФОЛУШІ ІНЕСА ЕДУАРДІВНА

Студентка IV-го курсу

Освітня програма: «Середня освіта (Історія)»

Спеціальність: «Середня освіта (Історія)»

Рівень вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена на засіданні кафедри

Протокол № _____ / 202

Науковий керівник: **Чотарі Орії Оріїович**

PhD, кандидат історичних наук, доцент

Завідувач кафедри: **Чотарі Орії Оріїович**

PhD, кандидат історичних наук, доцент

Робота захищена на оцінку _____, «___» _____ 202_ року

Протокол № _____ / 202_

Міністерство освіти і науки України
Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра історії та суспільних дисциплін
ІСТОРІЯ УЖГОРОДСЬКОГО ЗАМКУ В 1867-1945 рр.

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти: бакалавр

Виконавець: студент(ка) IV-го курсу
УЙФЛУШІ ІНЕСА ЕДУАРДІВНА

освітня програма «Середня освіта (Історія)»
спеціальність «Середня освіта (Історія)»

Науковий керівник:

Чотарі Орії Оріїович
PhD, кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: Мандрик Іван Олександрович
доктор історичних наук, професор

Берегове
2025

Ukrajna Oktatási és Tudományügyi Minisztériuma

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék

AZ UNGVÁRI VÁR TÖRTÉNETE 1867-1945 KÖZÖTT

Szakdolgozat

Készítette: Újfalusi Inesza

IV. évfolyamos

Középfokú oktatás (történelem) szakos hallgató

Témavezető: Csatáry György

tanszékvezető, docens PhD, történelemtudományok kandidátusa

Recenzens: Mándrik Iván, a történelemtudományok

doktora, professzor

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ: УЖГОРОДСЬКИЙ ЗАМОК У ПЕРІОД АВСТРО-УГОРЩИНИ (1867--1918).....	10
1.1. Австро-угорський компроміс 1867 року та його вплив на Ужгородський замок	11
1.2. Стан і використання Ужгородського замку в ХІХ ст.	15
1.3. Архітектурні та реставраційні роботи замку в період Австро-Угорщини (1867-1918)..	16
1.4. Замок як культурний та адміністративний центр	18
РОЗДІЛ 2. УЖГОРОДСЬКИЙ ЗАМОК В ПЕРІОД ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (1918--1938).....	21
2.1. Перехід Закарпаття до складу Чехословаччини: вплив на статус замку	21
2.2. Нові функції замку в чехословацький період	30
2.3. Культурні та наукові дослідження замку в період Чехословацької Республіки (1918-1938).....	32
2.4. Вплив політичних змін на стан та значення замку	33
РОЗДІЛ 3. УЖГОРОДСЬКИЙ ЗАМОК ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1938--1945).36	
3.1. Ужгородський замок у складі Угорщини (1938--1944)	36
3.2. Функції Ужгородського замку в період угорського управління (1938–1944).....	38
ВИСНОВКИ.....	42
РЕЗЮМЕ	43
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46
ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ.....	49

BEVEZETÉS	5
1. FEJEZET. TÖRTÉNELMI HÁTTÉR: UNGVÁR VÁRA AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARHIA IDŐSZAKÁBAN (1867–1918)	10
1.1. Az 1867-es osztrák–magyar kiegyezés és hatása az ungvári várra.....	10
1.2. Az ungvári vár állapota és felhasználása a 19. században	14
1.3. A vár építészeti és restaurálási munkálatai az osztrák–magyar időszakban (1867–1918)	15
1.4. A vár mint kulturális és közigazgatási központ	17
2. FEJEZET. AZ UNGVÁRI VÁR A CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG IDŐSZAKÁBAN (1918–1938)	19
2.1. Kárpátalja Csehszlovákiához való csatlakozása: a vár státuszára gyakorolt hatás	19
2.2. A vár új funkciói a csehszlovák időszakban	21
2.3. A vár kulturális és tudományos kutatása a Csehszlovák Köztársaság idején (1918-1938)	23
2.4. A politikai változások hatása a vár állapotára és jelentőségére	24
3. FEJEZET. AZ UNGVÁRI VÁR A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ALATT (1938-1945)... ..	26
3.1. Ungvár vára Magyarország kötelékében (1938-1944)	26
3.2. Az ungvári vár funkciói a magyar időszak alatt (1938–1944)	28
KÖVETKEZTETÉSEK	32
ÖSSZEFOGLALÁS.....	33
FELHASZNÁLT FORRÁSOK JEGYZÉKE	35
RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	38

ВСТУП

Історична тематика Ужгородського замку періоду 1867-1945 рр. є надзвичайно актуальною з багатьох причин, як з історичної, культурної, так і з наукової точки зору. Ужгородський замок -- одна з найвидатніших архітектурних пам'яток Закарпаття, не лише важливий об'єкт для вивчення історії краю, а й символ культурної спадщини, що відображає зміни в політичному та соціальному ладі на території України у визначений період.

Історичний контекст зміни політичних режимів. Період 1867-1945 включає важливі політичні зміни, пов'язані з переходом Закарпаття під різні державні юрисдикції. Територія сучасного Закарпаття з кінця X століття входила до складу Угорського королівства. У 1919-1938 роках регіон перебував у складі Чехословацької Республіки, а в 1938-1944 роках знову опинився під угорським управлінням. Кожен із цих політичних періодів мав значний вплив на функцію, структуру та значення Ужгородського замку. Зокрема, під час перебування в Австро-Угорщині та Чехословаччині замок зазнав важливих архітектурних робіт та реставрації, ставши частиною культурної та адміністративної інфраструктури. Вивчення цього періоду допомагає краще зрозуміти, як зміни в політичному устрої вплинули на місцеві соціальні та культурні процеси, особливо на охорону та використання історичних пам'яток.

Архітектурне значення замку. Ужгородський замок -- це не лише важливий історичний об'єкт, а й архітектурний об'єкт, який відображає особливості його будівництва на різних етапах його існування. З 1867 по 1945 рік замок пройшов кілька етапів реставрації, що дозволило вивчити не тільки історію будівлі, але й характерні архітектурні прийоми та стилі кожного політичного періоду. Наприклад, на тлі розвитку австрійської та чехословацької влади замок зазнав значних змін, які можна оцінити не лише з архітектурної, а й з історичної точки зору.

Культурна спадщина та роль замку в регіоні. Вивчення історії замку також є важливим для збереження культурної спадщини та розвитку туризму на Закарпатті. Як важлива пам'ятка культурної спадщини Ужгородський замок став не лише об'єктом наукових досліджень, а й культурним осередком, що представляє цінність як для науковців, так і для широкої громадськості. Вивчення цього об'єкта дає змогу відтворити важливі етапи розвитку місцевої культури, яка через складну політичну історію зазнала багатьох змін.

Недостатньо досліджень на цю тему. Історія Ужгородського замку періоду 1867-1945 рр. в сучасних наукових працях представлена неповно. Хоча дослідження, пов'язані з замком, проводилися на різних етапах, поглибленого вивчення історії цієї пам'ятки з урахуванням різних політичних режимів досі не проводилося. Це підкреслює важливість нового наукового підходу, який дає змогу розглядати замок не лише як пам'ятку архітектури, а й як важливий центр культурного та адміністративного життя періоду 1867--1945 років.

Пов'язаний із сучасними науково-практичними завданнями. Вивчення історії Ужгородського замку становить не лише науковий інтерес, а й важливе практичне завдання. У час, коли збереження культурної спадщини та розвиток туристичної інфраструктури є актуальними для Закарпаття, дослідження замку може стати основою для майбутніх реставраційних робіт, а також підвищити туристичну привабливість цієї території.

Об'єктом дослідження є Ужгородський замок в період з 1867 по 1945 роки. Цей період охоплює важливі етапи в історії Закарпаття, що характеризуються зміною політичних режимів, соціальних структур та культурних орієнтирів.

Предметом дослідження є зміни в архітектурному вигляді, функціональності, ролі та історії Ужгородського замку в період з 1867 по 1945 рр.

Метою дослідження є комплексне вивчення історії Ужгородського замку в період з 1867 по 1945 рр., з акцентом на виявлення архітектурних, функціональних та соціальних змін, а також визначення значення замку в контексті розвитку регіону та культурної спадщини. Основна мета передбачає детальний аналіз етапів трансформації замку, який впродовж цього періоду виступав як важливий елемент політичної, соціальної та культурної спадщини Закарпаття.

Для досягнення поставленої мети, в рамках дослідження Ужгородського замку в період з 1867 по 1945 рр., передбачено виконання таких **завдань**:

1. Оцінка архітектурних змін замку в різні історичні періоди
2. Аналіз функціональних змін замку під час правління різних політичних режимів
3. Визначення соціальної та культурної ролі замку для регіону
4. Історичний аналіз впливу війни на стан та збереження замку
5. Оцінка сучасного стану замку та його значення для сучасної культурної спадщини

Рівень дослідженості проблеми: Історія Ужгородського замку є добре дослідженою в окремих аспектах, але комплексний підхід до аналізу його функціональних, архітектурних та культурних змін на всьому проміжку 1867--1945 рр. залишається недостатньо розкритим у науковій літературі. Раніше були здійснені локальні дослідження, які стосуються окремих періодів і подій, таких як будівельні реконструкції в період Австро-Угорщини чи реставрація замку після Другої світової війни. Проте відсутність загального дослідження, яке б охоплювало весь період з 1867 по 1945 рр., створює значну прогалину в науковому знанні щодо функціональних, архітектурних та соціальних змін замку. Рівень дослідженості цієї проблеми є досить високим в контексті окремих аспектів історії замку, зокрема, вивчення архітектурних стилів і реконструкцій, а також військово-стратегічного значення замку в різні історичні етапи. Однак комплексне дослідження, яке б узагальнило зміни в архітектурі, функціональності та соціальному значенні замку за весь період з 1867 по 1945 рр., практично

відсутнє. Таким чином, актуальність даної роботи полягає саме в необхідності глибокого аналізу і синтезу вже наявних досліджень, що дозволить заповнити цю прогалину в науковому знанні.

Для здійснення цього дослідження використовуються такі **методи**:

1. Історико-джерельний метод Основний метод дослідження, який дозволяє збирати, аналізувати та синтезувати документи та літературу для реконструкції історії Ужгородського замку. Це дозволяє виявити зміни в його архітектурі, функціях і значенні в різні історичні періоди.
2. Аналіз архітектурних планів та фотографій Для вивчення архітектурних змін замку використовується метод аналізу стародавніх планів, креслень і фотографій. Це дозволяє порівняти архітектурні етапи та визначити основні реконструкційні етапи.
3. Порівняльний метод Цей метод застосовується для порівняння функцій та значення замку в різні історичні періоди (Австро-Угорщина, Чехословаччина, у складі Угорщини). Порівняння допомагає з'ясувати, як зміни в політичному контексті впливали на функціональність і статус замку.
4. Метод історичного аналізу Для глибокого розуміння соціальних та культурних змін, пов'язаних з замком, використовується метод історичного аналізу. Це дозволяє прослідкувати, як зміни в суспільному житті (влада, культура, війни) відображались на значенні замку для регіону.
5. Системний підхід Метод, який дозволяє розглядати замок як комплексний об'єкт, вивчаючи його не лише як архітектурну споруду, але й як соціально-культурну інституцію, що змінюється відповідно до політичних та культурних умов.
6. Метод аналізу документів Важливий для вивчення опублікованих матеріалів, таких як адміністративні документи, розпорядження, акти про реставрацію, що допомагають відтворити етапи змін в управлінні та використанні замку.

Науковою інновацією даного дослідження є глибокий комплексний аналіз історії Ужгородського замку в період 1867--1945 рр., що дозволяє створити цілісну картину змін, яких зазнав цей об'єкт в контексті культурних, політичних та соціальних трансформацій. Хоча окремі аспекти історії замку вже висвітлювались у дослідженнях, досі не було проведено систематичної роботи, що охоплює усі ці зміни на протязі понад 70 років. Особливою інновацією є застосування порівняльного аналізу, який дає змогу виявити особливості функціонування замку в різні періоди історії, зокрема в часи Австро-Угорщини, Чехословаччини та під час Другої світової війни. Це дозволяє простежити не тільки архітектурні трансформації, а й культурно-соціальні зміни, що відбувались під впливом різних політичних режимів. Іншим інноваційним аспектом є інтеграція документів та фотографій, що

дозволяє реконструювати конкретні історичні моменти, зокрема пов'язані з реставрацією та відновленням замку в міжвоєнний період. Додатковою інновацією є методологічний підхід, в якому використовується системний та історико-джерельний методи, що дозволяють зібрати і проаналізувати великий обсяг різноманітних даних, включаючи соціальні, економічні та культурні аспекти, що не були предметом ретельного дослідження раніше.

Практична корисність результатів дослідження:

Результати дослідження мають велику практичну значущість для кількох сфер: історії, архітектури, культурної спадщини та реставрації.

1. Внесок у науку та освіту Розроблені в дослідженні результати можуть стати основою для подальших наукових досліджень, спрямованих на вивчення історії Закарпаття та Ужгорода в цілому. Вони також можуть бути використані в навчальних програмах вищих навчальних закладів, які спеціалізуються на історії, архітектурі та культурній спадщині. Особливо важливою є можливість використання матеріалів дослідження для підготовки лекцій, курсів та семінарів з історії архітектури, реставрації та культурної спадщини.
2. Реставраційна діяльність Практична значущість дослідження для реставраційних робіт полягає у визначенні етапів, на яких відбувались значні архітектурні зміни в будівлі замку. Це дозволить фахівцям реставраційної справи отримати точні дані про історичний вигляд замку в різні періоди, що є критично важливим для правильного відновлення елементів архітектури та збереження автентичності пам'ятки.
3. Культурна спадщина та туризм Оскільки Ужгородський замок є важливим об'єктом культурної спадщини, результати дослідження можуть бути використані для підготовки нових туристичних маршрутів та програм, що стосуються історії замку та його культурного значення. Це може сприяти розвитку туристичної інфраструктури Закарпаття, збільшенню туристичних потоків, а також популяризації культурних та історичних цінностей регіону.
4. Збереження культурної спадщини Практична користь результатів дослідження полягає в тому, що вони сприяють розвитку інструментів для збереження культурної спадщини, зокрема замків і фортифікаційних споруд. Завдяки комплексному аналізу історії замку в різні періоди, це дослідження може стати основою для розробки нових підходів до збереження подібних пам'яток на Закарпатті та в Україні загалом.
5. Інформаційне забезпечення музейної діяльності Результати дослідження будуть корисні для музейної діяльності, зокрема для розробки нових експозицій,

присвячених історії Ужгородського замку. Також вони можуть бути використані при створенні нових публікацій, наукових статей, туристичних довідників та інших видань, які розширюють знання про культурну спадщину Закарпаття.

Структура роботи: Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Робота розміщена на 47 сторінках, з яких 40 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ: УЖГОРОДСЬКИЙ ЗАМОК У ПЕРІОД АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (1867--1918)

1.1. Австро-угорський компроміс 1867 року та його вплив на Ужгородський замок

Австро-угорський компроміс 1867 року став визначною подією в історії Центрально-Східної Європи, який кардинально змінив політичну карту Австрійської імперії та вплинув на розвиток усіх її територій, зокрема Закарпаття¹. Цей компроміс призвів до створення двоєдиної монархії, де Австрія і Угорщина отримали рівноправні політичні статуси, що дало початок періоду, відомому як Австро-Угорщина. За умовами компромісу, Угорщина отримала широку автономію в межах імперії, що стало основою для значних змін у внутрішньому устрої її територій, зокрема на прикордонних землях². Перехід до угорського контролю визначався новими політичними, економічними та соціальними реаліями. Територія теперішнього Закарпаття в цей період залишалася під угорським управлінням, а самі жителі, здебільшого українці (русини), потрапили в ситуацію подвійного підпорядкування. Це мало довготривалі наслідки для розвитку регіону, в тому числі для культурних та архітектурних пам'яток, серед яких ключовим об'єктом був Ужгородський замок.

Під час цього періоду Ужгородський замок (Мал. 1), як символ старовинної фортифікації, що виконувала стратегічні функції, почав змінювати свою роль. Після компромісу 1867 року замок продовжував виконувати оборонні функції, водночас набуваючи нового значення як адміністративний центр в рамках трансформованої системи державного управління. Модернізація інфраструктури та зростання міст у цьому періоді також вплинули на зовнішній вигляд замку, його функціональність та значення в соціальному і культурному житті Ужгорода. У цьому контексті важливо розглянути не лише зміни в політичній ситуації Закарпаття, але й ті наслідки, які цей компроміс мав на повсякденне життя мешканців регіону, а також на інституційне та культурне відродження Ужгорода та інших міст Закарпаття. Зміни в адміністративному устрої, урядові реформи та економічний розвиток дали нові можливості для розвитку міських територій, в тому числі для збереження та реконструкції історичних пам'яток, таких як замок.

¹Вегеш М., Гречанюк Н. Національно-визвольні змагання українців Східної Галичини і Закарпаття в 1918-1950 рр. XX ст. Ужгород, 2003. 187 с.

²Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку XX ст.). Ужгород :Видавництво "Патент", 1997. 289 с.

Мал. 1- Картина Ужгородського замку в періодпісля 1867 року.

Як зазначає Ринажевський, поразка Австрії у війні з Пруссією 1866 року створила умови для необхідних реформ в імперії, які відчули й українці³. До компромісу 1867 року Австрійська імперія переживала період значних внутрішніх і зовнішніх труднощів. Це був час політичної, соціальної та економічної нестабільності, яка загрожувала існуванню імперії як єдиного цілого. Ситуація в імперії була ускладнена численними національними, етнічними і соціальними конфліктами, що набирали обертів з кожним роком. Важливими чинниками, які спонукали до необхідності компромісу, стали:

- Національна неоднорідність імперії.
- Необхідність реформування імперії після поразки у війні з Пруссією (1866).
- Економічні труднощі та соціальні заворушення.

Угорці, як одна з найбільших національних груп в імперії, вже давно намагалися здобути більшу автономію. Вони не були задоволені централізованою владою в австрійському стилі і вимагали певної незалежності, зокрема в управлінні власними справами та політиці. Угорська революція 1848 року, хоча і була жорстоко придушена, але залишила глибокий слід у політичному та соціальному житті Угорщини. Важливими факторами, які призвели до необхідності компромісу, були:

- Необхідність стабілізації імперії.
- Зростання національної свідомості угорців.
- Міжнародний тиск та зовнішні загрози.

³Ринажевський Б. М. Становлення національної державності в Закарпатті (1918-1939 рр.). Львів, 2004. 20 с.

Австро-угорський компроміс 1867 року став результатом тривалих переговорів між австрійським урядом і угорськими політичними силами. Він передбачав політичну та адміністративну реформу, яка мала на меті створити двоєдину монархію, де Австрія та Угорщина стали б рівноправними державами, але при цьому зберігалася єдина династія Габсбургів.

Компроміс 1867 року передбачав перетворення Австрійської імперії в подвійне монархічне утворення — Австро-Угорщину. Австрія та Угорщина стали двома окремими державами, кожна з власною конституцією, урядом, парламентом та адміністрацією. Вони мали спільного монарха (імператора Франца Йосифа I), який обіймав посади короля Угорщини і імператора Австрії. Також було створено спільні міністерства управління обороною, фінансами та зовнішньою політикою⁴.

Угорщина отримала автономію. Австрія, в свою чергу, зберегла управління над іншими частинами імперії, такими як Чехія, Польща та інші території, де більшість населення складали неугорські етнічні групи⁵. Угорщина також отримала право самостійно вирішувати питання землеволодіння, податків та інших внутрішніх справ, однак питання зовнішньої політики та оборони залишалися під контролем спільного уряду.

У результаті компромісу значно змінився адміністративний устрій імперії. Угорщина отримала більшу політичну незалежність, що дозволило їй зміцнити свої позиції в Центральній Європі, водночас Австрія залишалася домінуючою силою на інших територіях імперії. Це розділення допомогло знизити напругу, однак не вирішило всіх національних питань, оскільки інші народи імперії (чехи, поляки, серби) продовжували боротися за свої права.

Підписання австро-угорського компромісу 1867 року ознаменувало початок нового етапу в історії Закарпаття, коли в рамках дуалістичної монархії було реорганізовано систему управління регіоном, який продовжував залишатися невід'ємною частиною Угорського королівства, як і протягом попередніх століть. Цей політичний акт не лише змінив статус території в межах дуалістичної монархії, а й започаткував глибокі перетворення в управлінні, культурній політиці та суспільному устрої. Внаслідок компромісу всі внутрішні справи, що стосувалися угорської частини імперії, включно з національно-культурними питаннями, опинилися в компетенції уряду в Будапешті, що дало старт процесу гомогенізації багатонаціонального населення. Варто зазначити, що територія сучасного Закарпаття з Х століття перебувала в складі Угорського королівства. Компроміс 1867 року змінив принципи

⁴ Роман Н. М. Правове становище Закарпаття в складі Австро-Угорщини (1867-1918 роки) : дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 218 с.

⁵ Мандрик І. Угорський закон 1868 р. "Про національну рівноправність", його історична оцінка. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія історія. Ужгород, 1995. С. 93-99.

державного управління, створивши дуалістичну монархію та надавши Угорщині широку автономію у внутрішніх справах.

Було проведено реформу адміністративних структур, що передбачала впровадження уніфікованих стандартів управління відповідно до нових принципів дуалістичної монархії. Окрему увагу угорська політика приділяла модернізації інфраструктури. Хоча регіон залишався переважно аграрним, розвиток транспортної мережі, особливо будівництво залізниць, сприяв економічній інтеграції регіону з іншими частинами Угорщини. Перевезення деревини, сільськогосподарської продукції та інших товарів набуло нової динаміки, а головні міста краю, зокрема Ужгород, Мукачево і Хуст, стали важливими економічними вузлами. Водночас, незважаючи на технічний прогрес, регіон залишався в тіні більш розвинених територій корони Святого Іштвана, а більшість земель перебувала в руках великих землевласників, що зумовлювало соціальну нерівність і збереження традиційної селянської бідності⁶.

Ужгород, як адміністративний центр, зазнав помітної урбаністичної трансформації. Місто стало осередком угорської культури, політики та освіти. Особливу роль у цьому процесі відіграв Ужгородський замок, який у новій політичній реальності набув додаткових функцій. З одного боку, він залишався адміністративним осередком, а з іншого — перетворювався на культурний символ угорської державності на прикордонні⁷.

Водночас цей період відзначився глибокими зрушеннями у сфері культурної ідентичності українського населення, яке опинялося у полі домінування угорської державної політики, зокрема в питаннях мови, освіти та національного самовираження. Це вимагало від місцевих громад і культурних еліт пошуку нових форм самоідентифікації.

У цьому контексті особливого значення набуває Ужгородський замок як матеріалізований символ епохи змін. Його функціональна переорієнтація, архітектурні адаптації та включення в систему адміністративних і освітніх установ перетворили замок з історичної військової цитаделі на активний чинник міського простору⁸. Він став своєрідним «архітектурним наративом» часу, в якому втілювалися суперечності між модернізаційними прагненнями влади та збереженням локальної культурної спадщини⁹. Таким чином, Ужгородський замок виступає не лише як пам'ятка архітектури, а як мовчазний, але промовистий свідок процесів, що формували урбаністичне середовище, культурну динаміку й ідентичнісні орієнтири краю в добу Австро-Угорської імперії.

⁶ Петров А. Мадярське панування в Угорщині та Угорська Русь. Петроград, 1915. 24 с.

⁷ Вегеш М. Закарпаття в контексті історії Чехословаччини (1919-1939). Ужгород: Видавництво УжНУ, 2004. 172 с.

⁸ Вегеш М. Карпатська Україна (1938-1939): соціально-економічний і політичний розвиток. Ужгород :Карпати, 2004. 206 с.

⁹ До історії національних меншин Австро-Угорщини (XIX-поч. XX ст.) / упорядник: Кобаль Й. В. Ужгород :Карпати-Гражда, 2001. 89 с.

1.2. Стан і використання Ужгородського замку в XIX ст.

Ужгородський замок на початку XIX століття перебував у складному архітектурному стані. Це було обумовлено кількома факторами, серед яких важливими були численні війни, що проходили через території, підконтрольні Австрійській імперії, а також поступова зміна функцій замку¹⁰.

Ужгородський замок, зведений як оборонна фортеця в період середньовіччя. З втратою військової функції замку, його нова роль визначалася адміністративними й культурними потребами Австрійської, а згодом і Австро-Угорської імперії.¹¹

Протягом XIX століття Ужгородський замок зазнав значних функціональних змін, які відповідали на нові потреби суспільства і держави. Спочатку замок був збудований як військова фортеця для захисту кордонів угорського корлівства, зокрема проти нападів османів. У першій половині XIX століття, в умовах стабільності після закінчення Наполеонівських воєн, замок поступово почав змінювати свої функції. Петров А. підкреслює, що культурні та соціальні зміни, зокрема під впливом австрійських реформ, дозволили замку поступово перетворюватися на важливий центр культурного життя¹².

Згідно з «Нарисами історії Закарпаття», зростання значення замку як адміністративного і культурного осередку в XIX столітті стало результатом глибоких політичних і соціальних змін, які відбувались в Австрійській імперії¹³.

Замок у цей період служив важливим зв'язковим ланцюгом між місцевою елітою та центральною владою. Крім того, замок відігравав роль у встановленні політичних зв'язків між угорськими та австрійськими властями, що було особливо важливо в умовах змішаного управління імперією.

В умовах Австро-Угорської імперії, коли в Закарпатті активно взаємодіяли різні етнічні групи (українці, угорці, румуни, євреї).

Ужгородський замок, як значна архітектурна та історична пам'ятка, протягом XIX століття зазнав численних викликів і проблем, пов'язаних як з його фізичним збереженням. Це ставило перед місцевими властями низку серйозних завдань:

¹⁰Вереш М., Віднянський С. Країни Центрально-Східної Європи та українське питання (1918-1939). Київ-Ужгород, 1998. 257 с.

¹¹Вереш М. Закарпаття в контексті історії Чехословаччини (1919-1939). Ужгород :ВидавництвоУжНУ, 2004. 172 с.

¹²Петров А. Древнейшие грамоты по истории карпаторусской церкви и иерархии 1391-1498 гг. Прага, 1930. 233 с.

¹³Нариси історії Закарпаття. Том I. Від найдавніших часів до 1918 року / за ред. В. Лендела. Ужгород :Карпати, 1993. 436 с.

1. Проблеми збереження та технічний стан замку. На початку XIX століття Ужгородський замок знаходився в не найкращому стані через численні війни, руйнування, а також недостатню увагу з боку попередніх адміністрацій до його збереження. Під впливом погодних умов, а також відсутності значних фінансувань для проведення реставрацій, кам'яні стіни замку, які пережили численні війни, руйнувалися¹⁴.
2. Реконструкція з початку XIX століття замок зазнав кількох етапів реконструкції, але більшість з них були поверхневими, обмежуючись лише частковим ремонтом будівель і не забезпечуючи належного реставраційного підходу до його значення як пам'ятки історії та культури.¹⁵

Отже, протягом XIX століття Ужгородський замок пережив кілька важливих етапів змін, зокрема через необхідність збереження, реконструкції та адаптації до нових політичних та соціальних умов.

1.3. Архітектурні та реставраційні роботи замку в період Австро-Угорщини (1867-1918)

Реставраційні роботи та архітектурні зміни були необхідні не тільки для збереження історичної будівлі, але й для виконання нових адміністративних функцій.¹⁶ Ужгородський замок, як одна з ключових фортець на прикордонній території, потребував постійного догляду та модернізації для відповідності новим умовам функціонування в межах імперії.

Основна мета реконструкції замку полягала в перетворенні замку на більш зручний для адміністративного використання об'єкт без втрати його історичного вигляду. Зовнішні зміни замку були спрямовані на підвищення його функціональності як адміністративного центру. При цьому було збережено значну частину оригінальних стін, а також частково реставровано стародавні оборонні укріплення. Проте, в результаті реставрації замок набув менш ворожого, більш урочистого вигляду, що відповідало вимогам нової політичної еліти. Серед основних змін була реконструкція замкових башт та укріплень. Деякі з них були відновлені, інші ж адаптовані під потреби адміністративних функцій.¹⁷ Реконструкція замку не обмежувалася лише змінами внутрішнього простору: фасад замку також був адаптований для нових умов¹⁸.

¹⁴Вереш М., Віднянський С. Країни Центрально-Східної Європи та українське питання (1918-1939). Київ-Ужгород, 1998. 257 с.

¹⁵Вереш М., Гречанюк Н. Національно-визвольні змагання українців Східної Галичини і Закарпаття в 1918-1950 рр. XX ст. Ужгород, 2003. 187 с.

¹⁶Віднянський С. Закарпаття в європейській політиці 1918-1945 рр. Київ: Інститут історії України НАН України, 2020. 248 с.

¹⁷Шкільник Т. Л. Архітектура замків Закарпаття: історико-мистецький аналіз. Львів :Видавництво Львівської політехніки, 2017. 156 с.

¹⁸Поп І. Енциклопедія Підкарпатської Русі. Ужгород :Видавництво В. Падяка, 2001. 431 с.

Особливу увагу було приділено вхідним частинам замку, де побудували нові ворота, які стали більш помітними і величними. Таким чином, архітектурні зміни в Ужгородському замку були результатом поєднання необхідності функціональної модернізації будівлі та збереження її історичної цінності.

Реставраційні роботи Ужгородського замку в період 1867–1918 років потребували участі численних архітекторів, інженерів та інших фахівців. Одним із головних завдань було збереження автентичного вигляду замку, одночасно перетворюючи його в сучасний адміністративний центр. Важливу роль у цьому процесі відіграли архітектори, які були досвідченими в реставрації історичних будівель. Технічні рішення, що використовувались під час реконструкції, включали новітні для того часу методи зміцнення стін, встановлення нових дверних та віконних прорізів, а також оновлення внутрішніх приміщень, щоб відповідати вимогам сучасних інституцій.

Зміни у внутрішньому оздобленні та адаптація приміщень до нових адміністративних функцій детально описані у дослідженнях Попа І.¹⁹ та Сабова М.²⁰ Реставраційні роботи в Ужгородському замку не були лише технічним проєктом відновлення зруйнованих конструкцій. В умовах зростаючої ролі національних рухів і культурного самоусвідомлення регіонів, збереження історичних споруд набувало символічного значення. У процесі реставрації були переосмислені інтер'єри: зали переобладнувались у кабінети чиновників, приміщення для нарад, бібліотеки й приймальні. Цей просторовий зсув від оборони до бюрократії і культури відображав дух часу — епохи розширення інституційного апарату та розбудови державності в мультинаціональному контексті²¹.

Приміщення переплановувалися з урахуванням нових технологій освітлення, опалення й безпеки. У той же час архітектори та реставратори мали утримати баланс між новими вимогами функціональності та збереженням історичного вигляду.²²

Паралельно з адміністративною функцією, замок починає виконувати роль культурного осередку. Ужгород, як багатонаціональне місто з українським, угорським, єврейським та словацьким населенням, знаходив у замку умовний простір, де сприяли збереженню локальної ідентичності. Завдяки цьому замок трансформувався на місце культурного діалогу, а не лише політичного контролю²³.

¹⁹ Поп І., Поп Д. Ужгородський замок: Історія, архітектура, культура. Ужгород :Видавництво "Карпати", 1995. 128 с.

²⁰ Сабов М. Закарпаття в період Австро-Угорщини. Ужгород :ВидавництвоУжНУ, 2008. 172 с.

²¹ Гранчак І., Пальок В. Місто над Ужем. Ужгород :Карпати, 1973. 272 с.

²² Данилюк В. Закарпаття в роки Другої світової війни: воєнна історія. Ужгород : Патент, 2013. 196 с.

²³ Гранчак І., Пальок В. Місто над Ужем. Ужгород :Карпати, 1973. 272 с.

Попри стратегічну важливість проєкту реставрації, процес був далеким від безперешкодного. Значна частина будівель зазнала пошкоджень ще в попередні століття — через військові дії, стихійні лиха та зношеність матеріалів²⁴.

Фінансування залишалося складною проблемою. У періоди економічної нестабільності, особливо напередодні Першої світової війни, кошти на реставрацію часто урізалися або перенаправлялися на інші державні потреби. Це призводило до перерв у роботах, спрощення окремих проєктів або заміни дорогих матеріалів на доступніші, менш довговічні²⁵. Водночас загальна концепція реставрації залишалася незмінною: поєднати історичність і функціональність, зробити замок частиною імперського сьогодення.

Реставрація замку стала важливим чинником подальшого розвитку регіону, який отримав нову адміністративну та культурну функціональність у складі імперії, що залишило значний слід в історії цього простору.

1.4. Замок як культурний та адміністративний центр

У період Австро-Угорщини (1867-1918 рр.) Ужгородський замок відігравав важливу роль не лише як пам'ятка архітектури, а й як центр адміністративного та культурного життя Закарпаття²⁶. Завдяки своєму стратегічному розташуванню та історичній важливості, замок поступово перетворився на важливий центр.

В стінах замку були приміщені для зберігання документів, архіви, кімнати для обговорення важливих питань розвитку регіону. Зважаючи на стратегічне розташування замку та його оборонні можливості, використання його в адміністративних цілях було ефективним рішенням, що забезпечувало ще більший рівень захисту для посадових осіб та документів.

Ужгородський замок також відігравав значну роль у розвитку культурного життя регіону. Його простори були відкриті для проведення виставок, концертів, конференцій та інших культурних заходів, що мали на меті як зміцнення імперської ідентичності, так і підтримку локальної культури²⁷. Особливу увагу приділяли демонстрації історії, археологічні виставки, експозиції народних ремесел і музичні події підкреслювали спільність історичної долі.

Проте водночас замок залишав простір для підтримки місцевих традицій, створюючи унікальне освітнє середовище мультикультурного діалогу. Його освітня функція мала глибоку

²⁴ Данилюк В. Закарпаття в роки Другої світової війни: воєнна історія. Ужгород : Патент, 2013. 196 с.

²⁵ Ліхтей І. М. Між Габсбургами і Романовими: суспільно-політичний рух русофілів Закарпаття. Ужгород : Поліграфцентр "Ліра", 2018. 244 с.

²⁶ Гранчак І. М. Ужгородський замок як пам'ятка історії та архітектури. Ужгород : Патент, 1995. 124 с.

²⁷ Федак В. Ужгород крізьвіки. Ужгород : Патент, 2010. 296 с.

символічну вагу: замок як історична пам'ятка слугував живим класом, де поєднувались архітектура, історія та сучасна політика.

Незважаючи на свою важливість, замок постійно стикався з труднощами щодо фінансування та збереження. Ужгородський замок у XIX столітті втілював у собі багатогранну роль — від адміністративного центру до символу культурного об'єднання багатонаціонального регіону. Його стіни стали простором зустрічі імперського і локального, політичного і культурного, сучасного і історичного. Завдяки своїй універсальності замок забезпечив Закарпаттю не лише стабільність, а й можливість розвиватися у межах складної структури Австро-Угорської імперії. Його внесок у формування регіональної ідентичності, інтеграцію з імперськими структурами та збереження культурного розмаїття зберігає актуальність і до сьогодні, нагадуючи про значення історичної спадщини у формуванні спільного майбутнього²⁸.

У другій половині XIX — на початку XX століття Ужгородський замок функціонував не лише як архітектурна пам'ятка, а й як стабілізуючий елемент у соціально-адміністративній структурі регіону. Перебуваючи в межах Австро-Угорської імперії, Закарпаття зазнавало процесів модернізації, що супроводжувались спробами адаптації імперської політики до специфіки прикордонних територій. Замок, як фізичний простір із сформованою символічною вагою, виступав у ролі середовища, де поєднувались інтереси центральної влади та локальних громад. Його архітектурна цілісність і захисні характеристики дозволяли використовувати простори для зберігання адміністративної документації, проведення нарад та створення архівних структур. У цьому контексті споруда перетворювалась на компонент інфраструктури, орієнтованої на підтримання порядку та інституційної присутності імперії.

Культурна активність, що відбувалась в межах замку, була інструментом як імперської політики ідентичності, так і способом збереження елементів місцевої культурної специфіки. Проведення публічних подій, пов'язаних із народними ремеслами, археологією, історією краю та музичною традицією, демонструвало спроби створення середовища, у якому взаємодіяли різні етноконфесійні групи. Освітній потенціал замку, зокрема його використання в якості простору для навчальних і просвітницьких заходів, формував умови для інтелектуального і культурного розвитку населення в межах багатонаціонального регіону. Замок перетворювався на інституційний механізм, що акумулював і транлював ідеї, пов'язані з імперською модернізацією та водночас залишав простір для локальної ініціативи.

Збереження Ужгородського замку в цей період супроводжувалось численними викликами, серед яких — недостатнє фінансування, впливи політичних трансформацій і зміна пріоритетів імперської культурної політики. Попри це, архітектурний комплекс зберігав

²⁸Гранчак І., Пальок В. Місто над Ужем. Ужгород :Карпати, 1973. 115 с.

функціональність, виступаючи не лише у фізичному, а й у символічному вимірі — як місце перетину історії та сучасності, влади і громади, державного та локального. У цьому сенсі Ужгородський замок може розглядатись як приклад трансформації середньовічної оборонної споруди у складний соціокультурний механізм, що репрезентує багатоаспектність історичних процесів кінця XIX — початку XX століття.

У другій половині XIX — на початку XX століття Ужгородський замок функціонував не лише як архітектурна пам'ятка, а й як стабілізуючий елемент у соціально-адміністративній структурі регіону. Перебуваючи в межах Австро-Угорської імперії, Закарпаття зазнавало процесів модернізації, що супроводжувались спробами адаптації імперської політики до специфіки прикордонних територій. Замок, як фізичний простір із сформованою символічною вагою, виступав у ролі середовища, де поєднувались інтереси центральної влади та локальних громад. Його архітектурна цілісність і захисні характеристики дозволяли використовувати простори для зберігання адміністративної документації, проведення нарад та створення архівних структур. У цьому контексті споруда перетворювалась на компонент інфраструктури, орієнтованої на підтримання порядку та інституційної присутності імперії.

Культурна активність, що відбувалась в межах замку, була інструментом як імперської політики ідентичності, так і способом збереження елементів місцевої культурної специфіки. Проведення публічних подій, пов'язаних із народними ремеслами, археологією, історією краю та музичною традицією, демонструвало спроби створення середовища, у якому взаємодіяли різні етноконфесійні групи. Освітній потенціал замку, зокрема його використання в якості простору для навчальних і просвітницьких заходів, формував умови для інтелектуального і культурного розвитку населення в межах багатонаціонального регіону. Замок перетворювався на інституційний механізм, що акумулював і транлював ідеї, пов'язані з імперською модернізацією та водночас залишав простір для локальної ініціативи.

Збереження Ужгородського замку в цей період супроводжувалось численними викликами, серед яких — недостатнє фінансування, впливи політичних трансформацій і зміна пріоритетів імперської культурної політики. Попри це, архітектурний комплекс зберігав функціональність, виступаючи не лише у фізичному, а й у символічному вимірі — як місце перетину історії та сучасності, влади і громади, державного та локального. У цьому сенсі Ужгородський замок може розглядатись як приклад трансформації середньовічної оборонної споруди у складний соціокультурний механізм, що репрезентує багатоаспектність історичних процесів кінця XIX — початку XX століття.

РОЗДІЛ 2. УЖГОРОДСЬКИЙ ЗАМОК В ПЕРІОД ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ (1918--1938)

2.1. Перехід Закарпаття до складу Чехословаччини: вплив на статус замку

Наш край, як регіон із багатою історією та стратегічним географічним положенням, завжди було в епіцентрі політичних змін у Центральній та Східній Європі. Початок ХХ століття став періодом значних геополітичних змін, спричинених Першою світовою війною та розпадом багатонаціональної Австро-Угорської імперії. У цей час відбувалося формування нових державних інститутів, серед яких особливе місце займала Чехословаччина -- республіка постала на хвилі національного відродження чехів і словаків, а також прагнень автономії інших етнічних спільнот. Приєднання Закарпаття до Чехословаччини стало результатом дипломатичних рішень, волі місцевих еліт та міжнародного визнання нових кордонів, встановлених Сен-Жерменським мирним договором 1919 р.²⁹

Ужгородський замок, будучи однією з найдавніших фортифікаційних споруд Закарпаття, сформувався як ключова структура політичного й оборонного характеру ще у середньовіччі, пройшовши тривалий процес архітектурної, соціальної та функціональної трансформації. Первинні укріплення на Замковій горі виникли ще в IX–X століттях і, ймовірно, були пов'язані з укріпленнями білих хорватів або ранньофеодальних слов'янських племен. У XII столітті замок уже згадується як резиденція місцевого феодала і поступово переходить у власність угорської корони. Впродовж наступних століть фортеця неодноразово перебудовувалась, пристосовуючись до нових викликів — зокрема до змін у військовій справі та адміністративній системі.

У XIV–XV століттях замок функціонував як центр жупи (адміністративної одиниці Угорського королівства), що посилювало його значення в політичному устрої регіону. Значних змін архітектура зазнала у XVI–XVII століттях, коли в умовах постійної загрози османських і трансільванських вторгнень було здійснено масштабну перебудову в стилі ренесансної фортифікації. У цей період замок став резиденцією роду Другетів, котрі управляли краєм понад два століття, перетворивши фортецю не лише на військовий об'єкт, а й на осередок культури та освіти.

З переходом Закарпаття під владу Габсбургів у XVIII столітті замок частково втрачає своє оборонне значення, однак зберігає адміністративну функцію. Упродовж XIX століття,

²⁹ Роман Н. М. Правове становище Закарпаття в складі Австро-Угорщини (1867-1918 роки): дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 218 с.

зокрема після утворення Австро-Угорщини в 1867 році, його приміщення починають використовувати як архіви, канцелярії, освітні установи та простір для культурної діяльності. Архітектурна цілісність комплексу зберігалась попри численні перебудови, що свідчить про прагнення утримати його у функціональному стані.

У міжвоєнний період, коли Закарпаття перебувало в складі Чехословаччини (1919–1938), Ужгородський замок поступово інтегрувався в нову систему адміністративного управління, одночасно зберігаючи функції культурного осередку. Перехід до чехословацької юрисдикції означав не лише зміну політичної належності, але й спробу переосмислення історичних символів у межах нової державної ідеології. Замок, який раніше асоціювався переважно з угорським феодалним спадком, почав репрезентуватись як частина спільної культурної спадщини Чехословаччини, що включала різноманітні національні ідентичності.

У 1920–1930-х роках було здійснено перші комплексні археологічні дослідження, в яких брали участь як празькі фахівці, так і місцеві історики. Ці роботи засвідчили значну наукову зацікавленість замком як об'єктом історичної реконструкції та популяризації минулого. У результаті досліджень було виявлено численні артефакти, що стосувалися різних історичних етапів — від раннього середньовіччя до пізньої модерності. Водночас розпочалися реставраційні заходи, спрямовані на збереження мурів, башт і внутрішніх приміщень, з метою подальшого культурного та освітнього використання замкового простору.³⁰

Ужгородський замок у цей період не лише залишався адміністративною одиницею, а й виконував функцію місця культурного представництва. Тут організовували виставки, історичні експозиції, публічні лекції та заходи, що сприяли формуванню регіональної ідентичності в межах чехословацької державної моделі. У стінах замку відбувалися зустрічі представників різних національних і конфесійних спільнот, що підкреслювало політику культурного плюралізму, характерну для чехословацької міжвоєнної політики. Важливою частиною цієї політики була підтримка української (русинської) освітньої ініціативи, для якої замок міг слугувати платформою для реалізації просвітницьких проєктів.

Однак зміни 1938–1939 років, зумовлені Мюнхенською угодою, Віденським арбітражем і наступною окупацією Закарпаття угорськими військами, призвели до чергової зміни політичного статусу регіону. Замок, відповідно до нової ситуації, знову почав використовуватись як символ відновлення угорської присутності на цих територіях. Його адміністративна функція залишилась актуальною, але з акцентом на відтворення попередньої мадярської ідентичності. Протягом Другої світової війни замковий простір неодноразово змінював своє призначення — від культурного центру до допоміжної військової структури.

³⁰ Ліхтей І. М. Між Габсбургами і Романовими: суспільно-політичний рух русофілів Закарпаття. Ужгород :Поліграфцентр "Ліра", 2018. 244 с.

Попри руйнівні наслідки війни, архітектурна структура збереглася відносно неушкодженою, що дозволило в повоєнний час продовжити реставраційні та музейні проєкти.

У період 1867–1945 років Ужгородський замок пройшов складну траєкторію трансформації — від осередку угорського адміністративного устрою до інструмента чехословацької модернізації й, зрештою, знову до символу національної політики Угорщини. Його архітектурна сталість на тлі політичної мінливості свідчить про здатність інституційної спадщини адаптуватися до нових політичних і культурних парадигм.³¹

У повоєнний період, починаючи з 1944 року, коли територія Закарпаття була зайнята радянськими військами, статус Ужгородського замку зазнав чергових змін. Однак уже в останні роки Другої світової війни фортеця залишалася важливим елементом міського ландшафту та символом тривалої присутності державної влади, навіть попри зміну її форми. Протягом усього періоду з 1867 до 1945 року замок виконував не лише функції адміністративного характеру, але й продовжував розвиватися як простір, у якому зчитувалась динаміка зміни політичних режимів, культурних програм та національних ідентичностей.

Саме архітектурна стабільність замку, незважаючи на зміну політичних контекстів, дозволяла йому залишатися репрезентативною структурою — не лише матеріальною, але й символічною. Залежно від історичного моменту він набував нових значень: угорська адміністративна резиденція, культурна сцена чехословацького мультикультурного проєкту, маркер повернення угорської влади в умовах міжвоєнного ревізіонізму. Усі ці трансформації відображались як у функціональному використанні приміщень, так і в риториках, що супроводжували популяризацію або ж переосмислення його історії.

На тлі соціальних і політичних змін першої половини ХХ століття Ужгородський замок дедалі більше починає функціонувати як історичний артефакт, наділений не лише матеріальною, але й символічною цінністю. Його присутність у міському просторі Ужгорода виконувала не лише декоративну чи туристичну функцію, а й відігравала роль «мнемонічного ядра» — носія колективної пам'яті, в якій поєднувались спогади про різні етапи політичного підпорядкування, адміністративної організації та культурного розвитку краю. У цьому контексті замок не був статичною одиницею архітектурної спадщини, а постійно «переписувався» у суспільній уяві відповідно до нових політичних парадигм і культурних наративів³²

Після Першої світової війни, у період утвердження чехословацького державного проєкту, замок активно використовувався як частина публічної політики пам'яті, орієнтованої

³¹ Ліхтей І. М. Між Габсбургами і Романовими: суспільно-політичний рух русофілів Закарпаття. Ужгород :Поліграфцентр "Ліра", 2018. 244 с.

³² Несух Л. М. Адміністративно-територіальний устрій та розвиток місцевого самоврядування на Закарпатті (1919-1939). Ужгород :Ужгородський національний університет, 2008. 208 с.

на культурну інтеграцію Закарпаття до складу нової республіки. Його архітектурна цілісність, історична глибина та територіальне домінування над містом створювали передумови для того, щоби замковий простір став не лише фізичною локацією, а й інструментом репрезентації нової державної ідентичності. Цей процес супроводжувався реставраційними ініціативами, залученням науковців до дослідження його історії, а також спробами включити замок у ширший культурно-освітній простір через музеєфікацію.

Особливої уваги заслуговує процес поступової інституціоналізації Ужгородського замку як освітньої та музейної інституції ще до офіційного закріплення цих функцій у радянський період. Уже в добу Чехословацької республіки в рамках державної культурної політики були створені концептуальні та інфраструктурні передумови для того, щоб замок виконував не лише охоронну чи адміністративну роль, а й набував функціонального змісту як простір для історичної реконструкції, просвітницької діяльності та культурної репрезентації.

Ці процеси були тісно пов'язані з ідеологічною парадигмою націєтворення, яка передбачала інструменталізацію минулого задля легітимації сучасного політичного устрою. Минуле розглядалося не як нейтральний хронологічний пласт, а як активний ресурс формування спільної ідентичності та громадянської лояльності. Ужгородський замок у цьому контексті був надзвичайно зручним і символічно вмотивованим об'єктом: він уособлював тривалу історичну спадкоємність, територіальну неперервність і мультикультурну матрицю регіону.

Архітектурна структура замку акумулювала риси угорської, слов'янської та західноєвропейської традицій, що підкреслювало його поліетнічний і поліконфесійний характер. Така архітектоніка не лише засвідчувала багатовікову історію краю, а й підкреслювала його геополітичну межовість та перехресність культурних впливів, що, у свою чергу, відповідало ідеї Чехословаччини як модерної держави з регіональною різноманітністю. У цьому вимірі замок ставав не просто історичним артефактом, а простором культурної інтерпретації минулого, своєрідним «музеєм без вітрин», у якому сама архітектура слугувала джерелом наративу.

Функціональне використання замку впродовж чехословацького періоду також відзначалося винятковою гнучкістю. Він слугував одночасно як урядова резиденція, архівосховище, місце для офіційних подій, а також як майданчик для проведення історико-археологічних експозицій, культурних зібрань і краєзнавчих зустрічей. Така багатофункціональність відповідала загальному стратегічному підходу Чехословаччини до регіональної політики, що передбачав одночасне збереження місцевих культурних форм та їх інтеграцію до єдиного державного простору.

Особливо значущим був символічний вимір замку як втілення легітимності чехословацької влади на території нещодавно приєднаного Закарпаття. Після входження краю до складу Чехословаччини архітектурний комплекс Ужгородського замку розглядався не лише як об'єкт охорони культурної спадщини, а й як ресурс, здатний утілювати присутність нової політичної структури на рівні щоденного життя регіону. За рахунок наявної архітектурної інфраструктури, що не потребувала радикальної реконструкції, замок був органічно інтегрований до нової системи управління, слугуючи приміщенням для адміністративних установ без руйнування його історичного вигляду.

Такий підхід до просторового і символічного освоєння замку був репрезентативним для культурної політики Чехословаччини, яка прагнула синтезувати принципи модернізації з ідеєю поваги до регіональної та історичної ідентичності. У цьому сенсі замок виступав як інституційний ресурс, націлений не лише на ефективне управління, а й на консолідацію регіонального соціуму довкола спільного історичного наративу.

Більш того, в умовах поліетнічного середовища Закарпаття замок дедалі частіше розглядався як потенційний центр міжетнічного порозуміння і культурного діалогу. Його архітектурна, історична та символічна комплексність створювала унікальні умови для того, щоб саме на його основі розвивалися просвітницькі, музейні та виставкові ініціативи, які сприяли утвердженню загальнодержавних цінностей через призму локального досвіду. У такий спосіб замок виконував функцію простору культурної медіації, сприяючи формуванню національної свідомості у складному багатокультурному середовищі міжвоєнного Закарпаття.

Поступова трансформація функцій Ужгородського замку в умовах чехословацького державного управління відповідала загальній тенденції модернізації інфраструктури на щойно приєднаних територіях. Замість використання замку виключно як адміністративної будівлі, влада прагнула надати йому статус об'єкта з розширеним культурно-освітнім потенціалом. З цією метою в 1920-х роках у його стінах почали реалізовуватися заходи, пов'язані з охороною пам'яток, популяризацією історії регіону та створенням музейних експозицій. Привернення уваги пражських наукових інституцій до замку свідчило про прагнення центральної влади інтегрувати Закарпаття в загальнонаціональний культурний дискурс без надмірного тиску на місцеву ідентичність.

Ужгородський замок став осередком, де репрезентувалися не лише імперські й феодальні наративи минулого, а й нова історія краю як частини демократичної республіки. Під час реставраційних робіт окрема увага приділялася збереженню тих архітектурних елементів, які втілювали ідею тяглості місцевої традиції — це відповідало політиці Чехословаччини, яка, на відміну від попередніх режимів, акцентувала на культурному плюралізмі та регіональній самобутності. У цьому сенсі замок функціонував як простір для конструювання нового типу

ідентичності: поєднання локального спадку з модерними формами державного і культурного життя.

Окрім виконання адміністративних функцій, Ужгородський замок у міжвоєнний період все активніше почав виконувати роль освітнього та наукового осередку. У зв'язку з активізацією діяльності краєзнавчих товариств і появою регіональних культурних ініціатив, замковий простір почали використовувати для організації тематичних виставок, історико-археологічних експозицій, а також публічних лекцій. Ці заходи мали на меті формування історичної свідомості серед місцевого населення, зокрема молоді, в межах нової державної моделі, яка надавала особливого значення освіті, демократичним цінностям та культурному діалогу. Замок таким чином перетворювався на «простір пам'яті», де зустрічалися офіційні історичні наративи та регіональні традиції, що давало змогу Чехословаччині реалізовувати м'яку політику інтеграції через культуру.³³

Важливим елементом у цьому процесі було залучення замку до розвитку музейної справи. У 1930-х роках на базі архітектурного комплексу формувалися перші музейні фонди, зокрема з археологічних, етнографічних і художніх колекцій, які поступово збиралися в межах державних та громадських ініціатив. Оскільки Закарпаття мало надзвичайно строкатий етнокультурний склад, музейні експозиції не обмежувалися лише українсько-русинською тематикою, а охоплювали матеріальну і духовну спадщину угорців, словаків, євреїв, румунів та інших національних груп, що мешкали в регіоні. Таким чином, замок ставав не лише місцем збереження історичної пам'яті, а й простором міжетнічної репрезентації, де демонструвався принцип культурного співіснування — важлива складова чехословацького політичного проекту в багатонаціональному середовищі.

У цей самий період велику увагу приділяли й технічному стану замку. Завдяки фінансуванню з боку празької влади проводилися реставраційні роботи, спрямовані на стабілізацію архітектурної конструкції, консервацію окремих елементів інтер'єру та фасаду, а також покращення умов збереження архівних і музейних матеріалів. Ужгородський замок був включений до переліку об'єктів, які підлягали державному захисту як історичні пам'ятки, що означало не лише контроль за забудовою навколо нього, але й систематичне планування його подальшого використання. Реставрація мала не лише практичне, а й ідеологічне значення: вона підкреслювала наступність історичної тяглості влади, перетворюючи замок на артефакт, що поєднує в собі середньовічне минуле та модерний державний проєкт.

У соціальному вимірі замок поступово трансформувався в уявленні місцевого населення з рудиментарного елементу феодального минулого у значущий символ культурної

³³ Несух Л. М. Адміністративно-територіальний устрій та розвиток місцевого самоврядування на Закарпатті (1919-1939). Ужгород :Ужгородський національний університет, 2008. 208 с.

ідентичності, тісно інтегрований у сучасний соціокультурний простір. Його сприйняття більше не обмежувалося функціональним або історико-архітектурним статусом архаїчного укріплення — натомість він набував ознак «живої» культурної пам'ятки, з якою місцеві мешканці могли ототожнювати себе в умовах нової політичної реальності Чехословацької республіки. Така переорієнтація у колективній свідомості відбувалася завдяки цілеспрямованим практикам інституційної культурної інтеграції замку в освітньо-виховні процеси.

Зокрема, через систематичне залучення шкільної молоді до екскурсій, краєзнавчих заходів, конкурсів та інших освітньо-культурних ініціатив, організованих на території замку, формувався новий поколіннєвий прошарок громадян. Ці молоді люди сприймали замок не як символ домінування минулих соціально-політичних режимів, а як матеріалізований носій спільної історичної пам'яті. Відтак, він виконував функцію «історичного мосту» між минулим і сучасністю, сприяючи становленню локального патріотизму, зміцненню відчуття належності до спільного культурного спадку, а також формуванню громадянської ідентичності на засадах плюралізму та історичної рефлексії.

Особливого значення набували історико-культурні виставки, що проводилися у стінах замку. Їх тематика виходила за межі суто регіонального краєзнавства і включала сюжети загальночеського та загальноєвропейського значення. Це сприяло розширенню культурно-історичного горизонту відвідувачів і закріплювало символічне включення Закарпаття до ширших історичних і політичних наративів Чехословаччини та Європи загалом. Через подібні практики замок ставав не лише об'єктом національного значення, а й платформою для міжкультурного діалогу та історичного осмислення багатонаціональної ідентичності регіону.

Паралельно замок зберігав свою політичну вагу: він функціонував як місце для проведення урочистих заходів, офіційних державних церемоній, прийомів делегацій, що додатково закріплювало його статус як простору владної легітимації. У цьому контексті замок виконував роль багатофункціонального елементу культурно-політичної інфраструктури, який об'єднував адміністративні, меморіальні, освітні та символічні функції.

Його значення виходило за межі суто культурного — замок сприяв формуванню політичної лояльності до нової державної формації, підтримував процеси національної інтеграції, слугував майданчиком для трансляції загальнодержавних цінностей та сприяв укоріненню історичної свідомості в умовах складної багатонаціональної і постімперської ситуації Закарпаття.

Ці довготривалі процеси, започатковані в період Чехословацької республіки, підготували основу для подальшої інституціоналізації замку як повноцінного музейного комплексу вже в радянську добу. Проте ця трансформація не була одномоментною — вона

стала результатом поступового накопичення соціокультурного капіталу, залучення громади до співтворення історичної спадщини, а також еволюції державної культурної політики щодо спадщини «недержавного» або «імперського» походження.

Сен-Жерменський мирний договір, підписаний 10 вересня 1919 року, став одним із головних документів, який офіційно встановив нові кордони в Центральній та Східній Європі. Договір визначив принципи територіального поділу Австро-Угорщини, закріпив утворення нових держав. Одним із його пунктів було визнання Закарпаття частиною Чехословаччини за умови отримання регіоном автономії. Замок, що протягом століть був центром адміністративного життя регіону, в новий період став виконувати функції центру чехословацької адміністрації в краї. Доля Закарпаття вирішувалася на Паризькій мирній конференції (1919-1920 рр.), де представники великих держав -- Франції, Великої Британії, США та Італії -- переглядали кордони Європи. Рішення було прийнято з огляду на низку чинників: економічних, культурних, геополітичних і волі руського народу³⁴. Закарпаття, визнане регіоном стратегічного значення, було включено до складу Чехословаччини, оскільки країна була віддана справі забезпечення прав русинів і сприяння розвитку краю.

Томаш Масарик президент Чехословаччини активно працював на міжнародній арені, переконуючи країни-переможниці в необхідності включення Закарпаття до складу Чехословаччини³⁵. Він також гарантував надання автономії Закарпаттю, що стало ключовим аргументом у переговорах.

Активним прихильником приєднання Закарпаття до Чехословаччини був голова русинської делегації в США Григорій Жаткович. Його аргумент ґрунтувався на обіцянках соціально-економічного розвитку, збереження культури та мови та стабільності, гарантованих Чехословаччиною. Важливе значення мали також меморандуми, подані на Паризьку конференцію. Місцеві русинські еліти, розчаровані угорською політикою, шукали альтернативи, тому підтримали ідею приєднання до Чехословаччини. Місцеві політичні лідери, особливо члени Руської Народної Ради, активно підтримували приєднання до Чехословаччини, яке було остаточно підтверджено в 1920 році.

Одним з головних питань була дискусія про рівень автономії. Місцеві лідери прагнули більшої незалежності у вирішенні культурних, економічних та адміністративних питань, а центральний уряд у Празі прагнув зберегти контроль³⁶. Відсутність консенсусу призвела до

³⁴Костючок П. Л. Особливості іполітизації українців Закарпаття наприкінці 1918 - у першій половині 1919 рр. Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія Історія. 2008. Вип. XIV. С. 130-139.

³⁵Вегеш М. Закарпаття в контексті історії Чехословаччини (1919-1939). Ужгород :Видавництво УжНУ, 2004. 172 с.

³⁶Лендел В. Територіальні зміни Закарпаття в 1919-1939 роках. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Історія". Ужгород, 2000. С. 101-108.

періодичних політичних криз та невдоволення серед місцевих жителів, які розглядали автономію як можливість для регіонального розвитку.

Чехословаччина вклала значні кошти в інфраструктуру Закарпаття. За цей період були побудовані нові дороги, залізничні лінії, що з'єднують регіон з центральною частиною країни, школи, лікарні та адміністративні об'єкти. Це сприяло інтеграції Закарпаття до Чехословаччини та покращенню умов життя населення. Наприклад, розвиток транспортних мереж сприяв розвитку торгівлі, що позитивно вплинуло на місцеву економіку.

Чеський уряд фінансував розвиток поліграфії та засобів масової інформації в регіоні. Газети, книги та підручники видавалися українською, русинською та чеською мовами. Завдяки цьому Закарпаття стало більш відкритим для інформації³⁷. Преса формувала громадську думку, популяризувала демократичні цінності та відігравала важливу роль у культурному діалозі між народами. Крім того, політика Чехословаччини була спрямована на збереження архітектурної спадщини та проведення культурних заходів, таких як театральні постановки, літературні вечори та музичні концерти.

Перехідний період в Чехословаччині був сприйнятий населенням неоднозначно. З одного боку, Чехословацька влада запровадила економічні реформи та розвинула інфраструктуру, тоді як місцеві жителі часто критикували адміністрацію за нерозуміння особливостей регіону³⁸. Опір виникав через те, що центральний уряд не завжди враховував культурні та економічні потреби суспільства.

У період Чехословацької Республіки (1918-1938) Ужгородський замок набув нового політичного та культурного значення. Перехід Закарпаття до Чехословаччини супроводжувався символічним впровадженням нових державних ідентичностей. З переходом під чехословацьку юрисдикцію Ужгородський замок було адаптовано до потреб нової адміністративної системи.

Археологічні дослідження 1920-1930-х років виявили нові історичні артефакти, які підтверджують значення замку в різні епохи. Празькі вчені та місцеві дослідники співпрацювали, щоб зберегти замок і популяризувати його історію. Завдяки фінансовій підтримці держави у замку розпочато реставраційні роботи, щоб зберегти його унікальну архітектуру. Водночас порушувалися питання щодо функціонального використання замку для потреб сучасного суспільства.

³⁷ Шип Н. Чехословаччина та її вплив на культурний розвиток Закарпаття (1918-1938). Київ :Наукова думка, 2003. 148 с.

³⁸ Мицюк О. Нариси з соціально-господарської історії Підкарпатської Русі. Ужгород : Тиса, 1936. 204 с.

Для Ужгородського замку ці зміни мали фундаментальне значення³⁹. З символу угорської влади та феодального минулого він поступово трансформувався в центр нової адміністрації та культурного життя. Чехословацька влада, розуміючи історичне та символічне значення замку, інвестувала значні ресурси в його збереження та адаптацію до нових функцій.

2.2. Нові функції замку в чехословацький період

Ужгородський замок з його багатою історією та стратегічним розташуванням набув нових рис у контексті модернізації та регіональної інтеграції в нову державну структуру. Територія замку використовувалася як штаб-квартира адміністративних установ, відповідальних за реалізацію політики чехословацького уряду. Замок відіграє важливу роль у координації діяльності органів місцевого самоврядування Закарпаття. Чехословацький уряд активно впроваджував систему місцевих рад для вирішення соціальних, економічних і культурних проблем. Замок став символом єдності та порядку, підкреслюючи інтеграцію регіону до Чехословаччини.⁴⁰

Замок став символом культурної інтеграції та освіти. Чехословацька влада, прагнучи підвищити рівень освіти на Закарпатті, використовувала територію замку для організації конференцій, освітніх програм, літературних зустрічей⁴¹.

Уряд Чехословаччини активно впроваджував заходи з модернізації освіти. Вони організовують у замку культурно-освітні заходи, зокрема лекції з історії, культури та права. Крім того, створення на території замку бібліотек дозволило мешканцям більш доступно знайомитися з сучасною літературою та науковими виданнями.

У період входження до складу Чехословацької Республіки, Ужгородський замок зазнав значних змін.⁴² Він став важливим елементом нової адміністративної, освітньої та культурної політики, що реалізовувалася в регіоні в умовах модернізації.

Культурно-просвітницька роль замку була визначальною для розвитку регіональної ідентичності. Замкові стіни стали місцем для організації літературних вечорів, мистецьких виставок, археологічних конференцій та театральних постановок. Ці заходи поєднували місцеву традиційну культуру з європейськими культурними трендами, створюючи унікальний

³⁹Віднянський С. Закарпаття у складі Чехословацької республіки: формування державних структур і громадсько-політичне життя в краї у 20-х — першій половині 30-х років ХХ ст. Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки. Київ, 2002. Вип. 6. С. 297-318.

⁴⁰Мазурок О. С. Адміністративна та культурна роль Ужгородського замку у міжвоєнний період. Вісник УжНУ. 2015. №4. С. 50-52.

⁴¹Прохненко І., Жиленко М., Мойжес В. Замки Закарпаття: від Боржави до Тиси (оборонні спорудина соляному шляху). Ужгород :Поліграфцентр "Ліра", 2020. 124 с.

⁴²Мазурок О. С. Етносоціальні процеси у містах Закарпаття в період Чехословаччини (1919-1939). Київ :Інститут історії України, 2000. 135 с.

простір для взаємодії та співпраці. Ужгородський замок у цей час також виконував функцію символу модернізації. Його архітектурна цінність підкреслювала спадковість історичних традицій, а функціональне наповнення відображало прагнення Чехословаччини інтегрувати Закарпаття до сучасного культурного та політичного контексту. Таким чином, замок став не лише архітектурним символом, а й місцем для культурних, освітніх та адміністративних інновацій, які сприяли розвитку регіону.⁴³

У період Чехословацької Республіки Ужгородський замок став важливим культурним, історичним та економічним осередком⁴⁴. Одним з основних способів впливу замку на економіку та культуру була організація культурних та наукових заходів, які привертали велику кількість туристів. Замок також став важливим фактором створення нових робочих місць. В організації виставок, культурних подій, реставраційних робіт, а також у самих замкових приміщеннях працювали місцеві майстри, ремісники, працівники адміністрації та обслуговуючого персоналу. Це забезпечувало роботу для великої кількості людей, що сприяло розвитку місцевої економіки та зменшенню рівня безробіття.⁴⁵

Ужгородський замок був також використаний для реалізації різних інфраструктурних та культурних проєктів, що стимулювали локальний розвиток. Для збереження архітектурної цінності замку були проведені реставраційні роботи, що потребували залучення інженерів, архітекторів, а також місцевих працівників будівельних компаній. Ці проєкти сприяли розвитку будівельної галузі, створенню робочих місць і підвищенню кваліфікації працівників. Важливою функцією Ужгородського замку в період Чехословацької Республіки було його використання як місця для офіційних зустрічей місцевих і центральних політичних діячів. Замок став центром політичних консультацій, де вирішувалися питання, пов'язані з управлінням Закарпаттям⁴⁶. Ці переговори мали важливе значення для регіону, оскільки вони дозволяли налагоджувати зв'язки між Закарпаттям і Прагою, а також забезпечували більшу автономію для місцевих органів влади. Замок функціонував як адміністративний центр, де працювали установи, відповідальні за реалізацію чехословацької державної політики в регіоні.

Однак роль замку не обмежувалася політичною сферою. В умовах соціальних труднощів та економічної нестабільності він став місцем реалізації численних благодійних ініціатив. У просторах приміщеннях проводилися концерти, збори коштів, гуманітарні акції,

⁴³ Шип Н. Чехословаччина та її вплив на культурний розвиток Закарпаття (1918-1938). Київ: Наукова думка, 2003. 148 с.

⁴⁴Мазурок О. С. Адміністративна та культурна роль Ужгородського замку у міжвоєнний період. Вісник УжНУ. 2015. №4. С. 50-52.

⁴⁵ Роман Н. М. Правове становище Закарпаття в складі Австро-Угорщини (1867-1918 роки): дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 218 с.

⁴⁵ Роман Н. М. Правове становище Закарпаття в складі Австро-Угорщини (1867-1918 роки) :дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 218 с.

⁴⁶Філіп С. Л. Природні іресурси та економіка Закарпаття. Ужгород :Видавництво "Гражда", 2005. 204 с.

а також надавався тимчасовий притулок для біженців та людей, що опинилися в кризових ситуаціях. Окремі частини замку були пристосовані під медичні пункти, що дозволяло надавати базову допомогу населенню у періоди загострення соціальних проблем.⁴⁷

Із символу феодальної влади Ужгородський замок поступово перетворився на багатофункціональний простір, у якому перехресчувалися інтереси держави та громади, модернізації й збереження традицій.

2.3. Культурні та наукові дослідження замку в період Чехословацької Республіки (1918-1938)

Відразу після приєднання регіону до Чехословаччини, замок був перетворений на важливий центр збереження та розвитку місцевої історії, археології та культури. Під впливом чехословацької культурної політики замок став майданчиком для різноманітних наукових та культурних ініціатив, що включали дослідження історичних артефактів, архітектурних особливостей і навіть природних ресурсів⁴⁸. Зокрема, у 1920-1930-х роках Ужгородський замок почав використовуватись для організації археологічних експедицій, а також став основною базою для досліджень місцевої історії та культури. Місцеві та чеські вчені, археологи, історики і культурологи активно працювали в цьому напрямку, що дало новий імпульс розвитку наукових досліджень у регіоні. Замок також став осередком для наукових виставок, на яких презентувалися археологічні знахідки, що допомогли глибше зрозуміти історію краю.⁴⁹

Зокрема, важливою була діяльність культурно-освітніх організацій, які займалися вивченням та збереженням народного мистецтва, місцевого фольклору й традицій⁵⁰. Археологічні розкопки, що відбувалися за активної участі як місцевих, так і чеських науковців, стали основою для створення музеїв у стінах замку, де експонували артефакти, що ілюстрували багату історичну палітру краю.⁵¹

Не менш вагомим був внесок замку у популяризацію місцевої етнокультурної спадщини. У його стінах відбувалися заходи, присвячені народному мистецтву, традиційним

⁴⁷ Роман Н. М. Правове становище Закарпаття в складі Австро-Угорщини (1867-1918 роки): дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 218 с.

⁴⁸ Мазурок О. С. Археологічні дослідження Закарпаття у міжвоєнний період. Вісник УжНУ. 2015. №3. С. 45-47.

⁴⁹ Мазурок О. С. Адміністративна та культурна роль Ужгородського замку у міжвоєнний період. Вісник УжНУ. 2015. №4. С. 50-52

⁵⁰ Біланчук Р. Культурницька та пам'яткоохоронна діяльність на Закарпатті у міжвоєнний період. Івано-Франківськ :Симфонія форте, 2018. 178 с.

⁵¹ Балагурі Е., Зубанич Л. Ужгородський замок у світлі археологічних досліджень. Ужгород :Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділЗакарпатського обласного управління по пресі, 1992. 124 с.

ремеслам, музиці та фольклору⁵². Це дозволяло не лише зберігати локальну культурну спадщину, але й представляти її в контексті ширшої європейської культурної парадигми. Особливо важливе значення мала діяльність, спрямована на збереження та популяризацію русинської та української культури. Ужгородський замок також став осередком для дослідження та збереження архітектурної спадщини регіону. Архітектори та реставратори проводили ретельне вивчення та документування не лише самого замку, але й інших історичних будівель Закарпаття⁵³.

Ще одним важливим аспектом діяльності Ужгородського замку в період Чехословацької Республіки була підтримка освітніх ініціатив. Ужгородський замок став також місцем для розвитку мистецтва. У його приміщеннях проводилися виставки, концерти та театральні постановки, які сприяли розвитку місцевого мистецького середовища. Важливим аспектом було те, що ці заходи не обмежувалися репрезентацією лише чеської чи словацької культури, але й надавали простір для розвитку місцевих мистецьких традицій. Таким чином, замок став місцем, де відбувався культурний діалог між різними етнічними та мистецькими традиціями.⁵⁴

2.4. Вплив політичних змін на стан та значення замку

Період, протягом якого Закарпаття перебувало у складі Чехословацької Республіки (1918-1938), став важливим етапом історичного розвитку Ужгородського замку.⁵⁵ Після входження Закарпаття до складу Чехословаччини в 1919 році, Ужгородський замок став важливим елементом нової адміністративної системи. Чехословацька влада, розуміючи історичне та стратегічне значення споруди, приділяла значну увагу її використанню для адміністративних потреб.⁵⁶

Чехословацький період відзначився суттєвими змінами в архітектурному стані Ужгородського замку. Нова влада, усвідомлюючи культурну та історичну цінність споруди, ініціювала низку реставраційних проєктів, спрямованих на збереження та відновлення її автентичного вигляду.

⁵² Шевченко Ф. П. Закарпаття в складі Чехословаччини (1919-1939). Київ :Наукова думка, 1999. 234 с.

⁵³Мойжес В. Продовження дослідження руйн церкви на території Ужгородського замку у 2019 р. Археологічні дослідження в Україні 2020. Київ: Інститут археології НАН України, 2022. С. 42-44.

⁵⁴ Віднянський С. Закарпаття у складі Чехословацької республіки: формування державних структур і громадсько-політичне життя в краї у 20-х — першій половині 30-х років ХХ ст. Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки. Київ, 2002. Вип. 6. С. 297-318.

⁵⁵Вегеш М. Закарпаття в контексті історії Чехословаччини (1919-1939). Ужгород :ВидавництвоУжНУ, 2004. 172 с.

⁵⁶Мойжес В. Результати досліджень зруйнованих церков Ужгорода. Археологічні дослідження в Україні 2018. Київ : ІА НАН України, 2020. С. 38-41.

У період 1920-1930-х років у замку були проведені масштабні реставраційні роботи, які дозволили зберегти його архітектурну цінність та покращити технічний стан споруди⁵⁷. Реставраційні роботи включали укріплення стін, відновлення даху, реконструкцію внутрішніх приміщень та інші заходи, спрямовані на збереження історичної пам'ятки.

Особливу увагу чехословацька влада приділяла збереженню автентичного вигляду замку при одночасній його адаптації до нових функціональних потреб. У чехословацький період Ужгородський замок став важливим центром культурного та освітнього життя регіону. В його приміщеннях проводилися різноманітні культурні заходи, виставки, концерти та лекції, які сприяли поширенню знань та розвитку місцевої культури.⁵⁸

влада сприяла проведенню в замку різноманітних наукових досліджень, зокрема археологічних розкопок та вивчення його історії. Результати цих досліджень публікувалися в наукових виданнях та популяризувалися серед місцевого населення, що сприяло підвищенню рівня його освіченості та культурного розвитку⁵⁹

Замок став місцем проведення різноманітних офіційних заходів та церемоній, які підкреслювали присутність чехословацької влади в регіоні та її повагу до місцевої історії та культури⁶⁰. Через використання замку для офіційних церемоній та культурних заходів, чехословацька влада демонструвала свою повагу до історичної спадщини регіону та намагалася формувати нову регіональну ідентичність, яка б гармонійно поєднувала місцеві традиції з чехословацькими цінностями.⁶¹

У період Чехословаччини Ужгородський замок виконував важливу соціальну функцію, стаючи місцем зустрічі різних соціальних груп та етнічних спільнот. Він сприяв налагодженню діалогу між представниками різних національностей та соціальних верств, що було особливо важливо для багатонаціонального Закарпаття.

Замок став центром громадського життя, де проводилися різноманітні суспільні заходи. Замок у чехословацький період став не лише архітектурною пам'яткою, але й активним елементом суспільного життя, сприяючи соціальній консолідації та розвитку громадянських ініціатив.

Таким чином, період перебування Закарпаття у складі Чехословаччини (1918-1938) став важливим етапом у розвитку Ужгородського замку. Політичні зміни цього часу суттєво

⁵⁷ Несух Л. М. Адміністративно-територіальний устрій та розвиток місцевого самоврядування на Закарпатті (1919-1939). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2008. 208 с.

⁵⁸ Ліхтей І. М. Між Габсбургами і Романовими: суспільно-політичний рух русофілів Закарпаття. Ужгород: Поліграфцентр "Ліра", 2018. 244 с.

⁵⁹ Несух Л. М. Адміністративно-територіальний устрій та розвиток місцевого самоврядування на Закарпатті (1919-1939). Ужгород: Ужгородський національний університет, 2008. 208 с.

⁶⁰ Поп І. І. Енциклопедія історії та культури карпатських русинів. Ужгород: Видавництво В. Падяка, 2010. 856 с.

⁶¹ Ужгородський замок: ілюстрований буклет / Упорядники: А. М. Рішко, В. П. Русин. Ужгород: Закарпатський краєзнавчий музей, 2015. 28 с.

вплинули на функції, стан та значення споруди, перетворивши її на важливий адміністративний, культурний та соціальний центр регіону. Завдяки реставраційним роботам та новим культурним ініціативам, замок зберіг свою історичну цінність і набув нового значення в суспільному житті Закарпаття.

РОЗДІЛ 3. УЖГОРОДСЬКИЙ ЗАМОК ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1938--1945)

3.1. Ужгородський замок у складі Угорщини (1938--1944)

У період 1938--1944 років Ужгород, разом із Закарпаттям, перебував під владою Угорщини, що суттєво позначилося на політичному, соціальному та культурному житті регіону. У цьому розділі проаналізовано роль Ужгородського замку в умовах угорського управління та його функціонування за нових політичних реалій. Інкorporація Закарпаття до складу Угорщини відбувалася в межах ширших змін у політичній карті Центральної Європи, що були зумовлені прагненнями Угорщини розширити свої території⁶².

Одним із ключових елементів цього часу були зміни в призначенні замку, пов'язані з його використанням у військовій і культурній сферах. Під управлінням угорських адміністративних органів здійснювався контроль над економічними й культурними процесами, що впроваджувалися в регіоні. Ужгородський замок виконував різноманітні функції, слугуючи місцем розташування угорських військових установ та платформою для проведення культурних і пропагандистських заходів⁶³. Вплив угорської влади залишив глибокий відбиток не лише на архітектурному обличчі замку, а й на культурному та соціальному житті населення Закарпаття.

Процес інтеграції Закарпаття до складу Угорщини після Першого Віденського арбітражу 1938 року був визначальним для регіону, зокрема для Ужгорода. Перший Віденський арбітраж, який відбувся 2 листопада 1938 року, став результатом міжнародного тиску і політичних домовленостей, що передбачали передачу частини території Чехословаччини до Угорщини⁶⁴. Це рішення вкоренило нову політичну ситуацію в Закарпатті і змусило місцеві етнічні групи — українців, русинів, угорців, євреїв та інші — реагувати на зміни, часто з неоднозначними почуттями.

Період угорського управління Закарпаттям, що розпочався після Першого Віденського арбітражу 1938 року, став однією з найскладніших і найсуперечливіших сторінок в історії регіону. Ці процеси розгортались у контексті ширшої геополітичної конфігурації, коли Угорщина як союзник гітлерівської Німеччини прагнула ревізії результатів Першої світової

⁶² Данилюк В. Закарпаття в роки Другої світової війни: воєнна історія. Ужгород : Патент, 2013. 196 с.

⁶³ Ужгородський замок: ілюстрований буклет / Упорядники: А. М. Рішко, В. П. Русин. Ужгород : Закарпатський краєзнавчий музей, 2015. 28 с.

⁶⁴ Вегеш М. Карпатська Україна (1938-1939): соціально-економічний і політичний розвиток. Ужгород : Карпати, 2004. 206 с.

війни та повернення територій. Арбітражне рішення 1938 року було нав'язане за участі зовнішніх сил, без участі самих мешканців Закарпаття⁶⁵.

Для Ужгородського замку цей період мав особливе значення. Угорська адміністрація адаптувала цю історичну фортецю до військових потреб, використовуючи її як стратегічний об'єкт. Тут дислокувалися гарнізони, склади, казарми, а також елементи адміністративного апарату, спрямованого на управління регіоном. Замок, завдяки своєму стратегічному розташуванню в місті, продовжував виконувати важливі адміністративні та військові функції в умовах нової політичної ситуації.

Період угорського управління Закарпаття (1938--1944) став одним із найскладніших етапів в історії Ужгорода, який пережив значні соціально-політичні та культурні зміни. Включення регіону до складу Угорщини за Першим Віденським арбітражем призвело не лише до трансформації політичного ландшафту, а й суттєво вплинуло на самосприйняття місцевого населення та їхню національну ідентичність. Угорська адміністрація впроваджувала політику інтеграції регіону до угорської державної системи.⁶⁶

Ужгородський замок у цей період набув стратегічного значення, перетворившись на важливий військовий об'єкт. Його використовували як базу для угорських військ, казарми та склади, що підкреслювало важливість фортифікації в умовах воєнного стану. Крім того, замок служив місцем для проведення численних пропагандистських та культурних заходів, зокрема, тут організовували виставки, театральні постановки та лекції, спрямовані на популяризацію угорської національної ідентичності серед місцевого населення.⁶⁷

В архітектурному плані ця епоха також залишила свій слід. Замок зазнав перепланування та адаптації внутрішніх просторів під потреби угорської влади, яка використовувала його як адміністративний і військовий центр. Це надало споруді новий функціональний вимір, збільшивши її значення не лише як оборонної структури, а й як осередку політичного впливу.

У період угорської управління Закарпаття (1938--1944) Ужгородський замок набув нових функцій і значень, які виходили далеко за межі його традиційного історичного статусу оборонної споруди⁶⁸. Він поступово трансформувався у ключовий стратегічний осередок, що відігравав важливу роль у військовій присутності угорських властей у регіоні. Одночасно замок почав виконувати функції символічного представлення нової політичної дійсності — він став своєрідним уособленням угорського держави.

⁶⁵ Реп'ях А. Ужгород в історії Закарпаття: в контексті угорської та радянської окупації. Ужгород :Карпати, 2009. 185 с.

⁶⁶ Ужгородський замок: ілюстрований буклет / Упорядники: А. М. Рішко, В. П. Русин. Ужгород Закарпатський краєзнавчий музей, 2015. 28 с.

⁶⁷ Пагіря О. Карпатська Україна: історія і пам'ять. Київ: Темпора, 2020. 232 с.

⁶⁸ Федака С. Д. Хроніка Карпатської України. Ужгород :Гражда, 2019. 288 с.

Активне використання замку супроводжувалося низкою архітектурно-технічних перебудов, спрямованих як на адаптацію його до нових адміністративних і військових потреб, так і на створення іміджу спадкоємності угорської історичної традиції. У цьому контексті змінювалося і сприйняття Ужгородського замку місцевим населенням: він став не лише матеріальним символом нового порядку.

3.2. Функції Ужгородського замку в період угорського управління (1938–1944)

У період угорського управління Закарпаття в 1938--1944 роках Ужгородський замок перетворився на багатофункціональний осередок, що виконував військові, адміністративні та культурні функції в рамках угорської державної політики⁶⁹. Цей період став визначальним для просторово-функціональної трансформації замку, який набув нового значення в контексті Другої світової війни.

Передусім, замок був стратегічно включений до оборонної інфраструктури угорської армії. Його вигідне розташування на перехресті транзитних шляхів між Угорщиною та Східною Європою зробило його ключовою базою в Карпатському регіоні⁷⁰. В його стінах розміщувалися склади боєприпасів, казарми, штаби, а також мобілізаційні центри, що координували переміщення військ. У ході масштабних реконструкцій фортифікаційні елементи замку були укріплені, а внутрішній простір — адаптований до потреб війська: приміщення переплановувалися, підземелля пристосовувалися для зберігання стратегічних запасів, входи й виходи переобладнувалися з урахуванням оперативної логістики.

Проте військова функція не вичерпувала значення замку в політиці Угорщини. Замок відігравав вагомий роль в адмініструванні регіону. Тут розташовувалися офіси урядових структур, які здійснювали управління Закарпаттям та реалізовували програми інтеграції регіону до угорської державної системи. Архітектурні простори замку були перетворені на канцелярії та робочі кабінети, що забезпечували безперебійну діяльність державного апарату на місцях.⁷¹

Поряд із військовими та адміністративними завданнями, Ужгородський замок став центром культурної діяльності, що мала стратегічну мету — інтеграцію місцевого населення в угорський культурний простір. У його залах проводилися виставки, лекції, присвячені історії та культурі Угорщини. Ці заходи несли ідеологічне навантаження: вони були покликані

⁶⁹ Данилюк В. Закарпаття в роки Другої світової війни: воєнна історія. Ужгород : Патент, 2013. 196 с.

⁷⁰ Пагіря О. Карпатська Україна: історія і пам'ять. Київ : Темпора, 2020. 232 с.

⁷¹ Несух Л. М. Адміністративно-територіальний устрій та розвиток місцевого самоврядування на Закарпатті (1919-1939). Ужгород : Ужгородський національний університет, 2008. 208 с.

поєднати місцеві традиції з угорською культурною спадщиною, відповідний до політики мадяризації. Особлива увага приділялася русинському та українському населенню, серед якого здійснювалося популяризацію угорської мови та культури.

Таким чином, Ужгородський замок у 1938-1944 роках виконував різноманітні функції відповідно до потреб воєнного часу. Він використовувався як військовий об'єкт, адміністративний центр та місце проведення культурних заходів. Замок не лише фізично домінував у міському просторі, але й уособлював адміністративну систему, яка забезпечувала управління регіоном⁷².

Процес «угорщення» охоплював різні аспекти життя. Одним із основних інструментів, що використовувалися в цій політиці, були культурні заходи, які намагалися внести в місцеве життя елементи угорської культури, історії та національних символів. Участь у таких заходах часто означала не лише культурну адаптацію, але й політичну інтеграцію в угорську національну спільноту. У цей час культурні та пропагандистські ініціативи стали важливими для розвитку угорської культури в регіоні⁷³.

Зокрема, культурні заходи, організовані в Ужгородському замку, сприяли популяризації угорської культури. У такий спосіб культурні ініціативи стали інструментом державної політики, що забезпечувала збереження і зміцнення угорської влади над цим регіоном.

Освітні заходи в Ужгородському замку відігравали важливу роль у поширенні нових ідей та знань серед місцевого населення, сприяючи його інтеграції в культурний та науковий простір Угорщини. Ужгородський замок був також використаний для реалізації культурних проєктів, що стимулювали локальний розвиток, але вже в контексті угорської культурної політики.⁷⁴

Фортеця зазнала значної трансформації, зумовленої необхідністю адаптації до нових адміністративних та оборонних потреб.

1. Перепланування внутрішніх приміщень. Одним із ключових етапів реконструкції стала адаптація замку для виконання адміністративних функцій. Зокрема, колишні військові зали були переобладнані на канцелярії та робочі кабінети, відповідаючи потребам адміністративної діяльності. Замок, що раніше був здебільшого оборонною спорудою. Частина внутрішніх приміщень замку була пристосована для використання угорською місцевою адміністрацією та інституціями влади.⁷⁵

⁷²Віднянський С. Закарпаття в європейській політиці 1918-1945 рр. Київ :Інститут історії України НАН України, 2020. 248 с.

⁷³Офіцинський Р. А. Закарпаття у складі СРСР (1945-1991). Ужгород :Карпати, 2019. 220 с.

⁷⁴ Офіцинський Р. А. Закарпаття у складі СРСР (1945-1991). Ужгород: Карпати, 2019. 220 с.

⁷⁵ Несух Л. М. Адміністративно-територіальний устрій та розвиток місцевого самоврядування на Закарпатті (1919-1939). Ужгород :Ужгородський національний університет, 2008. 208 с.

2. Укріплення оборонних споруд. Замок зберігав свою роль як оборонна фортеця. Для цього була проведена реконструкція старих стін та укріплень, а також побудовано нові вежі. Така модернізація була необхідна для того, щоб замок міг протистояти зростаючим військовим загрозам того часу, зокрема через нестабільність у Центральній Європі в період Другої світової війни.⁷⁶
3. Посилення оборонної інфраструктури. Одночасно з розширенням адміністративного призначення замок зберігав і свої військові функції, що обумовило значну модернізацію фортифікацій. Було проведено реставрацію стін, їх укріплення, а також побудову нових оборонних структур, які відповідали сучасним військовим стандартам. Такі заходи були спрямовані на забезпечення захисного потенціалу замку у контексті постійної загрози військових конфліктів, а також його використання як командного центру для угорських військових сил⁷⁷
4. Архітектурна трансформація і стильові впливи. Істотні зміни також торкнулися зовнішнього вигляду споруди. За періоду Угорщини в архітектурному оформленні почали активно впроваджуватися елементи угорського бароко й ренесансу, які гармоніювали з естетичними вимогами того часу. Оновлений вигляд замку не лише передавав угорську культурну ідентичність, але й слугував відображенням угорських культурних традицій через архітектурне самовираження⁷⁸
5. Культурно-символічна роль замку. Реконструкція також мала на меті інтеграцію замку у ширший контекст культурної стратегії угорської влади. З цією метою споруда стала майданчиком для організації численних культурних заходів, таких як вистави, виставки та інші урочистості, що пропагували ідеї угорської культури та національної єдності. Подібні заходи забезпечували зміцнення угорської ідентичності серед місцевого населення і підсилювали образ природного зв'язку регіону із Угорщиною.

У сукупності такі трансформації відображають угорську політику адміністративної інтеграції Закарпаття в суспільно-політичну систему Угорщини.

У період угорської влади Закарпаття (1938--1944 рр.) Ужгородський замок набув статусу важливого стратегічного, військового та адміністративного центру для влади Угорщини⁷⁹. Реконструкція фортифікації у цей час була обумовлена необхідністю адаптації її

⁷⁶ Несух Л. М. Адміністративно-територіальний устрій та розвиток місцевого самоврядування на Закарпатті (1919-1939). Ужгород :Ужгородський національний університет, 2008. 208 с.

⁷⁷ Несух Л. М. Адміністративно-територіальний устрій та розвиток місцевого самоврядування на Закарпатті (1919-1939). Ужгород :Ужгородський національний університет, 2008. 208 с.

⁷⁸ Несух Л. М. Адміністративно-територіальний устрій та розвиток місцевого самоврядування на Закарпатті (1919-1939). Ужгород :Ужгородський національний університет, 2008. 208 с.

⁷⁹ Ужгородський замок: ілюстрований буклет / Упорядники: А. М. Рішко, В. П. Русин. Ужгород :Закарпатський краєзнавчий музей, 2015. 28 с.

до вимог Другої світової війни. Ці зміни істотно вплинули на архітектурний вигляд замку та його функціональність. Будівля інтегрувалася в загальну оборонну систему Угорщини, відіграючи значну роль у забезпеченні контролю над Карпатським регіоном, зокрема в охороні східних кордонів.

Ужгородський замок виконував функцію бази для зберігання військової техніки, боєприпасів та продовольчих запасів, одночасно розміщуючи угорські військові підрозділи. Значна частина трансформації споруди включала створення укріплених приміщень для боєприпасів і техніки, а також перепланування колишніх житлових і адміністративних просторів з метою відповідності до потреб військових установ. Завдяки своєму стратегічному розташуванню, замок став також важливим логістичним центром. Попри те, що провідна роль замку була військовою, його функціональність не обмежувалася лише цим аспектом.

Таким чином, у роки угорського управління Закарпаття (1938--1944) Ужгородський замок перетворився на багатофункціональний центр, який поєднував стратегічно важливі оборонні завдання з активною участю в ідеологічній та культурній політиці нової адміністрації.⁸⁰

Замок фактично став ареною культурної трансформації: його історичні зали наповнилися новим ідеологічним змістом, де замість регіональної багатонаціональної спадщини акцент робився на виключно угорському баченні історії та сучасності⁸¹

Ужгородський замок у 1938--1944 роках постає не лише як релікт минулого, але як активний учасник історичних процесів -- він символізував не тільки воєнну силу, але й адміністративне та культурне значення, що робить його важливою точкою для розуміння історії Закарпаття в період Другої світової війни та в наступні десятиліття. Його вплив зберігається у просторі пам'яті, міській топографії та в досі живій дискусії про ідентичність регіону.

⁸⁰ Федака С. Д. Хроніка Карпатської України. Ужгород: Гражда, 2019. 288 с.

⁸¹ Несух Л. М. Адміністративно-територіальний устрій та розвиток місцевого самоврядування на Закарпатті (1919-1939). Ужгород :Ужгородський національний університет, 2008. 208 с.

ВИСНОВКИ

Перебування Ужгородського замку в структурі Австро-Угорської імперії стало визначальним етапом його історичного розвитку, що було зумовлене значними політичними трансформаціями, зокрема австро-угорським компромісом 1867 року. В цей період замок зазнав суттєвих змін, які визначали його функції як адміністративного та військового об'єкта. Значна увага монархії до зміцнення прикордонних територій сприяла адаптації архітектури замку до вимог часу. Проведені реставраційно-архітектурні заходи дозволили перетворити його у сучасну структуру, яка відповідала потребам військової та адміністративної діяльності. Окрім оборонної функції, Ужгородський замок став осередком культурного життя регіону, сприяючи поширенню культурно-освітніх ініціатив.

Приєднання Закарпаття до складу Чехословацької Республіки відкрило новий етап в історії Ужгородського замку, зумовивши зміну його функціонального призначення. Зокрема, замок було інтегровано у державну систему Чехословацької Республіки як адміністративний і військовий центр керування регіоном. В цей час уряд активно реалізовував проєкти модернізації замку для забезпечення його відповідності сучасним адміністративним завданням. Паралельно зростав інтерес до історико-культурних аспектів замку. Проведення дослідницьких і культурних заходів сприяло інтеграції регіону та формуванню національної ідентичності населення Закарпаття в умовах нової державної політики. Архітектурні та технічні оновлення замку в цей період підкреслювали його символічне значення для державного курсу Чехословаччини.

У роки Другої світової війни, особливо під час угорської влади Закарпаття (1938--1944), Ужгородський замок виконував важливу стратегічну роль. Замок було перетворено на військовий та логістичний центр, який забезпечував діяльність угорської армії шляхом створення баз зберігання боєприпасів, техніки та продовольчих запасів. Перепланування і функціональні зміни сприяли інтеграції об'єкта в оборонну стратегію Угорщини. Однак військова функція замку не виключала його роль як інструмента культурної політики угорських властей. У всі ці історичні періоди його роль у політичних, військових та культурних процесах Закарпаття залишається невід'ємною і складною для переоцінки. Аналіз трансформацій, яких зазнав замок, свідчить про його здатність інтегруватися в змінювані політичні реалії, зберігаючи статус важливого культурного та адміністративного центру регіону.

РЕЗЮМЕ

Метою дипломної роботи є всебічне дослідження історичних подій-трансформацій, які пережив Ужгородський замок, розглядаючи його різноманітні функції та ролі в контексті ключових політичних етапів, таких як періоди Австро-Угорської імперії, Чехословацької Республіки та під угорським управлінням. Аналіз цих історичних епох надає можливість глибше зрозуміти, як політичні зміни та їхній вплив сприяли не лише формуванню соціально-економічного й культурного середовища Закарпаття, а й визначали особливості використання замку. Зокрема, дослідження дозволяє оцінити його значення як культурного осередку, адміністративного центру і стратегічного військового об'єкта в різні часові періоди. Цей дослідницький аналіз детально розглядає еволюцію ролі та функцій Ужгородського замку крізь призму історичних подій, що відбувалися на Закарпатті, аналізуючи його значення в періоди Австро-Угорщини, Чехословацької Республіки та угорської влади.

Під час епохи Австро-Угорщини, яка тривала з 1867 по 1918 рік, замок виконував культурну роль у межах системи укріплень імперії. Архітектурні модифікації, здійснені на той час, значно посилили його захисний потенціал, перетворивши споруду на один із ключових елементів захисту Карпатського регіону. Водночас він став адміністративним центром місцевої влади, що підкреслювало його важливість не лише у військовому, але й у політичному контексті.

Наступний період, пов'язаний із Чехословацькою Республікою (1918--1938), ознаменувався кардинальною зміною ролі Ужгородського замку. За цей час він перетворився на центр культурного та наукового життя регіону. У його стінах організовували численні культурні заходи, включаючи виставки, конференції та археологічні дослідження. Таким чином, він став не лише носієм історичного минулого, а й активним учасником культурної діяльності тогочасного Закарпаття.

Період другої світової війни, що припав на 1939--1944 роки, приніс новий цикл змін у функціональності замку. Він знову набув військової значущості як важливий об'єкт. Однак цього разу його роль не обмежувалася лише функцією фортеці: замок також став одним із інструментів культурної політики.

Загалом, дослідження доводить, що Ужгородський замок змінював свої функції відповідно до актуальних політичних викликів. Таким чином, Ужгородський замок можна розглядати не лише як архітектурну пам'ятку, а й як багатогранний історичний феномен. Його роль у формуванні соціальної та політичної ідентичності регіону важко переоцінити. Кожен з розглянутих періодів свідчить про унікальний внесок замку в розвиток культурного й політичного ландшафту Закарпаття. Він послужив об'єктом інтеграції різних національних і

політичних сил, стаючи ключовою ланкою у формуванні історичного розвитку цього унікального регіону. Аналіз історії Ужгородського замку в 1867-1945 роках показує, що ця архітектурна пам'ятка протягом різних політичних періодів зберігала своє значення як важливий адміністративний, культурний та стратегічний об'єкт. Кожен історичний період залишив свій відбиток у функціонуванні замку, відображаючи політичні, соціальні та культурні зміни в регіоні.

ÖSSZEFOGLALÁS

A szakdolgozat célja az ungvári vár történelmi eseményeinek és átalakulásainak átfogó tanulmányozása, figyelembe véve a vár különböző funkcióit és szerepeit a kulcsfontosságú politikai korszakokban, például az Osztrák–Magyar Monarchia, a Csehszlovák Köztársaság és a Magyar Királyság időszakában. Ezen történelmi korszakok elemzése lehetőséget ad arra, hogy mélyebben megértsük, hogyan járultak hozzá a politikai változások és azok hatásai Kárpátalja társadalmi-gazdasági és kulturális környezetének kialakulásához, és hogyan határozták meg a vár használatának jellemzőit is. A dolgozat különösen lehetővé teszi számunkra, hogy felmérjük a vár jelentőségét kulturális–közigazgatási központként és stratégiai katonai létesítményként a különböző időszakokban. Ez a kutatás részletesen vizsgálja az ungvári vár szerepének és funkcióinak alakulását a Kárpátalján történt történelmi események prizmáján keresztül, elemezve jelentőségét az Osztrák–Magyar Monarchia, a Csehszlovák Köztársaság és a Magyar Királyság időszakában.

Az 1867-től 1918-ig működő osztrák–magyar korszakban a vár kulturális szerepet játszott a birodalom erődítményrendszerében. Az akkoriban végrehajtott építészeti átalakítások jelentősen megerősítették védelmi potenciálját. Ugyanakkor a helyi közigazgatás részévé vált. A következő, a Csehszlovák Köztársasághoz (1918-1938) kapcsolódó időszakot az ungvári vár szerepének radikális megváltozása jellemezte. Ez idő alatt a régió kulturális és tudományos életének részévé vált. Számos kulturális rendezvényt rendeztek falai között, köztük kiállításokat, konferenciákat és régészeti kutatásokat. Így nemcsak a történelmi múlt hordozójává vált, hanem az akkori Kárpátalja kulturális életében játszott szerepet.

A második világháború időszaka, (1939-1944) a vár funkcionalitásának újabb változásait hozta magával. Ismét katonai jelentőségre tett szert, mint fontos objektum. Ezúttal azonban szerepe nem korlátozódott az erődítmény funkciójára: a vár a kultúrpolitika egyik eszközévé is vált.

Általánosságban elmondható, hogy a dolgozat bizonyítja, hogy az ungvári vár a jelenlegi politikai kihívásoknak megfelelően változtatta funkcióit. Így az ungvári vár nemcsak építészeti emlékműnek, hanem sokrétű történelmi színhelynek is tekinthető. A régió társadalmi és politikai identitásának kialakításában betöltött szerepét nehéz felbecsülni. A vizsgált időszakok mindegyike a vár egyedülálló hozzájárulásáról tanúskodik Kárpátalja kulturális és politikai tájképének fejlődéséhez. A vár különböző nemzeti és politikai erők integrációjának tárgyaként szolgált, kulcsfontosságú láncszemmé vált e különleges régió történelmi fejlődésének alakításában. Az ungvári vár 1867-1945 közötti történetének elemzése azt mutatja, hogy ez az építészeti emlékmű a különböző politikai időszakokban is megőrizte jelentőségét fontos közigazgatási, kulturális és stratégiai objektumként. Minden történelmi időszak nyomot hagyott a vár működésén, tükrözve a régió politikai, társadalmi és kulturális változásait.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балагурі Е., Зубанич Л. Ужгородський замок у світлі археологічних досліджень. Ужгород : Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ Закарпатського обласного управління по пресі, 1992. 124 с.
2. Біланчук Р. Культурницька та пам'яткоохоронна діяльність на Закарпатті у міжвоєнний період. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2018. 178 с.
3. Вегеш М. Закарпаття в контексті історії Чехословаччини (1919-1939). Ужгород : Видавництво УжНУ, 2004. 172 с.
4. Вегеш М. Карпатська Україна (1938-1939): соціально-економічний і політичний розвиток. Ужгород : Карпати, 2004. 206 с.
5. Вегеш М., Віднянський С. Країни Центрально-Східної Європи та українське питання (1918-1939). Київ-Ужгород, 1998. 257 с.
6. Вегеш М., Гречанюк Н. Національно-визвольні змагання українців Східної Галичини і Закарпаття в 1918-1950 рр. XX ст. Ужгород, 2003. 187 с.
7. Віднянський С. Закарпаття в європейській політиці 1918-1945 рр. Київ : Інститут історії України НАН України, 2020. 248 с.
8. Віднянський С. Закарпаття у складі Чехословацької республіки: формування державних структур і громадсько-політичне життя в краї у 20-х — першій половині 30-х років XX ст. Проблеми історії України: Факти, судження, пошуки. Київ, 2002. Вип. 6. С. 297-318.
9. Гранчак І. М. Ужгородський замок як пам'ятка історії та архітектури. Ужгород : Патент, 1995. 124 с.
10. Гранчак І., Пальок В. Місто над Ужем. Ужгород : Карпати, 1973. 272 с.
11. Данилюк В. Закарпаття в роки Другої світової війни: воєнна історія. Ужгород : Патент, 2013. 196 с.
12. Данилюк Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку XX ст.). Ужгород : Видавництво "Патент", 1997. 289 с.
13. До історії національних меншин Австро-Угорщини (XIX-поч. XX ст.) / упорядник: Кобаль Й. В. Ужгород : Карпати-Гражда, 2001. 89 с.
14. Костючок П. Л. Особливості політизації українців Закарпаття наприкінці 1918 - у першій половині 1919 рр. Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Серія Історія. 2008. Вип. XIV. С. 130-139.
15. Лендел В. Територіальні зміни Закарпаття в 1919-1939 роках. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія "Історія". Ужгород, 2000. С. 101-108.

16. Ліхтей І. М. Між Габсбургами і Романовими: суспільно-політичний рух русофілів Закарпаття. Ужгород : Поліграфцентр "Ліра", 2018. 244 с.
17. Мазурок О. С. Адміністративна та культурна роль Ужгородського замку у міжвоєнний період. Вісник УжНУ. 2015. №4. С. 50-52.
18. Мазурок О. С. Археологічні дослідження Закарпаття у міжвоєнний період. Вісник УжНУ. 2015. №3. С. 45-47.
19. Мазурок О. С. Етносоціальні процеси у містах Закарпаття в період Чехословаччини (1919-1939). Київ : Інститут історії України, 2000. 135 с.
20. Майор Р. І. Національна ідентичність русинів-українців Закарпаття в першій половині ХХ століття. Ужгород : Вид-во УжНУ, 2010. 133 с.
21. Мандрик І. Угорський закон 1868 р. "Про національну рівноправність", його історична оцінка. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія історія. Ужгород, 1995. С. 93-99.
22. Мицюк О. Нариси з соціально-господарської історії Підкарпатської Русі. Ужгород : Тиса, 1936. 204 с.
23. Мойжес В. Продовження дослідження руїн церкви на території Ужгородського замку у 2019 р. Археологічні дослідження в Україні 2020. Київ : Інститут археології НАН України, 2022. С. 42-44.
24. Мойжес В. Результати досліджень зруйнованих церков Ужгорода. Археологічні дослідження в Україні 2018. Київ : ІА НАН України, 2020. С. 38-41.
25. Нариси історії Закарпаття. Том І. Від найдавніших часів до 1918 року / за ред. В. Лендєла. Ужгород : Карпати, 1993. 436 с.
26. Несух Л. М. Адміністративно-територіальний устрій та розвиток місцевого самоврядування на Закарпатті (1919-1939). Ужгород : Ужгородський національний університет, 2008. 208 с.
27. Офіцинський Р. А. Закарпаття у складі СРСР (1945-1991). Ужгород : Карпати, 2019. 220 с.
28. Пагіря О. Карпатська Україна: історія і пам'ять. Київ : Темпора, 2020. 232 с.
29. Петров А. Древнейшие грамоты по истории карпаторусской церкви и иерархии 1391-1498 гг. Прага, 1930. 233 с.
30. Петров А. Мадярське панування в Угорщині та Угорська Русь. Петроград, 1915. 24 с.
31. Поп І. Енциклопедія Підкарпатської Русі. Ужгород : Видавництво В. Падяка, 2001. 431 с.
32. Поп І. І. Енциклопедія історії та культури карпатських русинів. Ужгород : Видавництво В. Падяка, 2010. 856 с.
33. Поп І., Поп Д. Ужгородський замок: Історія, архітектура, культура. Ужгород : Видавництво "Карпати", 1995. 128 с.

34. Прохненко І. Оборонні споруди Закарпаття: історико-архітектурний аналіз. Ужгород : Гражда, 2016. 156 с.
35. Прохненко І., Жиленко М., Мойжес В. Замки Закарпаття: від Боржави до Тиси (оборонні споруди на соляному шляху). Ужгород : Поліграфцентр "Ліра", 2020. 124 с.
36. Реп'ях А. Ужгород в історії Закарпаття: в контексті угорської та радянської окупації. Ужгород : Карпати, 2009. 185 с.
37. Ринажевський Б. М. Становлення національної державності в Закарпатті (1918-1939 рр.). Львів, 2004. 20 с.
38. Роман Н. М. Правове становище Закарпаття в складі Австро-Угорщини (1867-1918 роки) : дис. ... канд. юрид. наук. Ужгород, 2016. 218 с.
39. Сабов М. Закарпаття в період Австро-Угорщини. Ужгород : Видавництво УжНУ, 2008. 172 с.
40. Сова П. Прошлое Ужгорода. Ужгород : Школьнаяпомощь, 1937. 239 с.
41. Ужгородський замок: ілюстрований буклет / Упорядники: А. М. Рішко, В. П. Русин. Ужгород : Закарпатський краєзнавчий музей, 2015. 28 с.
42. Федак В. Ужгород крізь віки. Ужгород : Патент, 2010. 296 с.
43. Федака С. Д. Хроніка Карпатської України. Ужгород : Гражда, 2019. 288 с.
44. Філіп С. Л. Природні ресурси та економіка Закарпаття. Ужгород : Видавництво "Гражда", 2005. 204 с.
45. Шевченко Ф. П. Закарпаття в складі Чехословаччини (1919-1939). Київ : Наукова думка, 1999. 234 с.
46. Шип Н. Чехословаччина та її вплив на культурний розвиток Закарпаття (1918-1938). Київ : Наукова думка, 2003. 148 с.
47. Шкільник Т. Л. Архітектура замків Закарпаття: історико-мистецький аналіз. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. 156 с.

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

АУ	Австро-Угорщина
ЧСР	Чехословацька Республіка
УжЗ	Ужгородський замок
II Світова Війна	Друга Світова Війна
ПУ	Політика угорщення
ПКР	Закарпаття
КІ	Політичний контекст реставрації
НДІ	Науково-дослідний інститут
ФР	Фортифікаційні роботи
АДК	Архітектурно-дизайнерські комплекси
УНР	Українська Народна Республіка
ПУ	Політика угорщення
ДС	Державна система управління
КС	Карпатська січ
ДНЗ	Державний навчальний заклад
ТЕ	Трансформаційно-експлуатаційні